

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_218427

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. 955/M67H Accession No. 9390

Author Mirkhand

Title History of the atabeks 1848

This book should be returned on or before the date
last marked below.

كفتار در قضاياه اتابكان وچگونگي
احوال ایشان

THE HISTORY

OF

T H E A T A B E K S

OF SYRIA AND PERSIA,

BY

MUHAMMED BEN KHĀWENDSHĀH BEN MAHMŪD,

COMMOSIT CALIGR

MĪRK HŌND.

NOW FIRST EDITED FROM THE COLLATION OF SIXTEEN MSS.

BY

WILLIAM H. MOTLEY, ESQUIRE,

UAKIUN!KH-AT-I,AW.

MEMBER OF THE ROYAL ASTIC SOCIETY, AND OF THE ASIATIC SOCIETY OF PARIS.

TO WHICH IS ADDED,

A SERIES OF

FAC-SIMILES OF THE COINS STRUCK BY THE ATĀBEKS,

ARRANGED AND DESCRIBED BY W. S. W. VAUX, ESQ., M.A.,

MEMBER OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY.

LONDON:

PRINTED FOR THE SOCIETY FOR THE PUBLICATION
OF ORIENTAL TEXTS.

SOLD BY

JAMES MADDEN, & Co. 8, LEADENHALL STREET.

MDCCCXLVIII.

LONDON:

—

WILLIAM WATTS, CROWN COURT, TEMPLE BAR.

TO HIS GRACE

ALGERNON,
DUKE OF NORTHUMBERLAND;

D.C.L. F.R.S. F.S.A

A VICE-PRESIDENT OF THE SOCIETY FOR THE PUBLICATION OF ORIENTAL TEXTS,

THIS LITTLE VOLUME,

BEING THE

FIRST PERSIAN PROSE WORK PUBLISHED BY THE SOCIETY,

IS DEDICATED,

WITH PROFOUND RESPECT AND UNAFFECTED ADMIRATION AND ESTEEM,

BY HIS MOST OBEDIENT AND FAITHFUL SERVANT,

WILLIAM IL MORLEY.

PREFACE.

THE *روضۃ الصفآء في سيرة الانبيآء والملوك والخلفآء*, from which I have selected the History of the Atabeks, is so well known to the Persian scholar as a classical work, that it would be needless in this place to dilate upon its importance.

The *Rauzat al Safá*, as its author, Muhammed Ben Kháwendsháh Ben Mahmúd (commonly called Mirkhónd) states in the preface, was composed at the request of his friends and of his patron Mir Alishir of Herát, and is conspicuous in Persian literature for its purity of style and elegance of diction. Its conciseness is perhaps its sole fault; and the accuracy and impartiality of the historian leave us only to regret that he should not have confined himself to a shorter period of history, and have illustrated it more copiously. At the same time it must be confessed, that the wideness of range of which we are inclined to complain, together with the perspicacity and ability displayed in the arrangement throughout the work, renders it an almost universal manual of reference for the Student of Asiatic history.

Mirkhónd died in A. H. 903.

Hájji Khalfah gives the following account of Mirkhónd's history:—

روضۃ الصفآء في سيرة الانبيآء والملوك والخلفآء فارسي
لميرخواند المؤرخ محمد بن خاوندشاه بن محمود المتوفي

سنة ٩٠٣ ذكر في ديوانته ان جمعا من اخوانه التمسوا تأليف كتاب منقح محتو علي معظم وقائع الانبياء والملوك والخلفاء ثم دخل صحبة الوزير مير عيشير و اشار اليه ايضا فباشر مشتملا علي مقدمه و سبعة اقسام و خاتمة علي ان كل قسم يستعد ان يكون كتابا مستقلا حال كونه ساكنا بخانقاه خلاصية التي انشأها الامير المذكور بهراة علي نهر الجبل المقدمة في علم التاريخ القسم الاول في اول المخلوقات و قصص الانبياء و ملوك العجم و احوال الحكماء اليونانية في ذيل ذكر اسكندر و الثاني في احوال سيد الانبياء صلعم و سيرة و خلفائه الراشدين و الثالث في احوال الائمة الاثني عشر و في احوال بني امية و العباسية و الرابع في الملوك المعاصرين لبني العباس و الخامس في ظهور جنكيزخان و احواله و اولاده و السادس في ظهور تيمور و احواله و اولاده و السابع في احوال سلطان بيقر و الخاتمة في حكايات متفرقة و حالات مخصوصة لموجودات الربع المسكون و عجائبها

The following history of the Atábeks forms a portion of the fourth volume of Mirkhónd's work, and occurs between the account of the Muzafférides and that of the Ghórides.

This chapter of the Rauzat al Safá has till now remained unedited; and I have undertaken the task, partly on account of its intrinsic value, and partly because it fills up a gap in

the portions which have already been published in the original by Orientalists on the Continent.

It is true that the Atábeks appear but for a short space as actors on the stage of Eastern history; but these " tutors of princes " occupy a position neither insignificant nor unimportant in the course of events which occurred in Syria and Persia at the time they flourished. The great Saláñ al Din dates his power from the Atábek Núr al-Din Mahmúd (famed as the overthrower of the Fátimite Khalifahs of Egypt), and the history of the Atábeks of Persia is intimately connected with the decline of the Seljúks, and the rise of the Mongol dynasty in that country, occupying a middle place between the two.

The names of Núr al Din Mahmúd in Mósul; of Íldakuz in Ázarbáiján; of Sunkur Ben Modúd, Saad Ben Zangi, his son Abú Bakr, and the beautiful, generous, and unfortunate Khátún Turkán, in Fárs; and of Abú Táhir, Hazár Asp, and Yúsuf Sháh Bahádur in Loristán; are still remembered in their respective countries, where valour and liberality were ever pre-eminently admired : and though these qualities are not amongst the most requisite for an enlightened ruler in these days, still, in the turbulent times in which the Atábeks lived, fearlessness and generosity were more calculated to secure to their possessors the respect and love of their subjects, than would the encouragement and cultivation of the higher political virtues, and the more peaceful arts and occupations of civilized life. After the imprisonment of the celebrated Sultán Sanjar Seljuki in A.H. 548, and his death in A.H. 552, the princes of the family of Seljúk, by warring amongst themselves, greatly accelerated the fall of that once all-powerful dynasty ; and Persia, for nearly half a century,

witnessed the pillage and devastation of her people and cities, caused by the personal dissensions of the rival potentates of the house of Seljúk. It could not, then, but be beneficial to the country when some of the finest provinces of Írán were wrested from the hands of the falling Seljúks by the nervous and intrepid Atábeks, however despotic their rule ; and it is to be lamented that the short period of comparative prosperity and tranquillity which succeeded their accession to power was nipped in the bud by the irruption of the fierce Tátár horde, which swept like a pestilence over Asia, and marked its progress by rapine, desolation, and blood.

Various extracts from the *Rauzat al Safá'* (in which work the history of each tribe or dynasty is distinct and complete in itself) have been edited by different Orientalists on the Continent. The following list comprises all such published portions of Mirkhónd's great work:—

1. *Historia priorum regum Persarum, post firmatum in regno Islamismum. Ex Mohammede Mirchond. Persicè et latinè, cum notis geographico literariis.* Vienna?, 1782. 4to.

2. *Mohammedi, filii Chavendschahi, vulgo Mirchondi historia Sammanidarum persice. E codice Bibliothecae Göttingensis nunc primum edidit, interpretatione latina, annotationibus historicis et indicibus illustravit, Fr. Wilken.* Göttingae, 1808. 4 to.

3. *Notice de l'histoire universelle de Mirchond, intitulé le Jardin de la pureté, suivie de Thistoire de la dynastie des Ismaéliens de Perse, extraite du même ouvrage, en persan et en francais, par M. A. Jourdain.* Paris, 1812. 4to.

4. *Mirchondi historia Taheridarum, historicis notis hucusque incognitorum Persise principum persice et latine,*

edidit E. Mitscherlich. Göttinga*, 1814. 8vo. Ed. 2. Berol. 1819. 8vo.

5. Mirchondi historia Ghuridarum, regiae Persia³ Indiaeque atque Carachitajorum imperatorum Tatariae. E libris manuscriptis persice et latine edidit et annotavit Dr. E. Mitscherlich. Francofurti ad Moenum, 1818. 8vo.

6. Mohammedi filii Chondschahi vulgo Mirchondi historia Ghasnavidarum Persice. E codicibus Berolinensibus aliisque nunc primum edidit, lectionibus varietate instruxit, latine vertit, annotationibus historicis illustravit Fridericus Wilken. Berolini, 1832. 4to.

7. Geschichte der Sultane aus dem Geschlechte Bujeh, persisch und deutsch von Friedr. Wilken. Berlin, 1835. 4to.

8. Mirchondi historia Seldschukidarum, persice e codicibus manuscriptis Parisino et Berolinensi nunc primum edidit, lectionis varietate instruxit, annotationibus criticis et philologicis illustravit Joannes Augustus Vullers. Gissae, 1837. 8vo.

9. Vie de Djenghiz-Khan par Mirchond (texte persan) à l'usage des élèves de l'École royale et spéciale des langues orientales vivantes (publ. par M. A. Jaubert.) Paris, 1841. 8vo.

10. Histoire des sultans du Kharezm, par Mirkhond. Texte persan, accompagné de notes, à l'usage des élèves de l'École spéciale des langues orientales, par M. Deffrémery. Paris, 1842. 8vo.

11. Histoire des Sultans Ghourides, extraite du Rouzet Essefa liJaM l*_{3j} de Mirkhond; traduite en François, et accompagnée de notes historiques et philologiques, par M. C. Deffrémery. Paris, 1844. 8vo.

12. Histoire des Samanides, par Mirkhond. Texte persan, traduit et accompagné de notes critiques, historiques et géographiques, par M. Deffrémery. Paris, 1845. 8vo.

The reader will find a much less ample list of various readings appended to the following pages than is generally added to an edition of a Persian historical text. It must not be supposed from this that the Manuscripts I have consulted agree remarkably one with another; for, on the contrary, discrepancies occur in every line: nor must such omission be ascribed to negligence on my part, as I have carefully collated and examined every word of the text. My reason for giving so few of such various readings is, that I consider it quite unnecessary to enumerate how many transcribers have preferred one or the other of synonymous verbs or nouns, or to specify what number have chosen to use a verb in the preterite followed by a conjunction, instead of the past participle without the conjunctive particle. It is in these, and in similar cases, such as the retention or rejection of pleonasms and expletives occurring in few or several of the various Manuscripts consulted, that an editor should, as I conceive, exercise his discrimination. Still less have I attempted to perpetuate error by noticing faults manifestly arising from the ignorance or inattention of the copyist of each individual Manuscript.

The following is a list of the Manuscripts I have collated; and I here beg leave to thank those gentlemen who have kindly placed them at my disposal in the preparation of this text:—

- A. In fol. Nastalik. Dated A.H. 989. The late Right
Hon. SIR GORE OUSELEY, Bart.
- B. In fol. Naskh. No date, but an old Manuscript. The
Honourable East-India Company. No. 309.*

* For the use of the Manuscripts preserved in the library at the East-India House I am indebted to the kindness of the learned Librarian, Professor Wilson.

- C. In fol. min. Nastalik. No date, but an old and correct Manuscript. The late Right Hon. SIR GORE OUSELEY, Bart.
- D. In fol. min. Nastalik. A.H. 1209. The late Right Hon. SIR GORE OUSELEY, Bart.
- E. In fol. Nastalik. No date, but seals, one imperial, bearing date A.H. 1145. The Honourable East-India Company. No. 988.
- P. In fol. Talik. No date, but a modern and very in correct Manuscript. The Oriental Translation Fund. No. 43.
- G. In 8vo. Nastalik. No date, but not modern, and remarkably correct. Professor DUNCAN FORBES.
- H. In 4to. Nastalik. From the Rich Manuscripts in the British Museum.
- I. In fol. Nastalik. From the Rich Manuscripts in the British Museum, Add. Manuscripts, No. 7044.
- J. In fol. Nastalik. Dated A.H. 978. An inaccurate Manuscript. The Royal Asiatic Society.
- K. In fol. Naskh. Dated A.H. 996. Not a very accurate Manuscript, omitting much. NATHANIEL BLAND, Esq.
- L. In 8vo. Nastalik. Dated A.H. 1081. Substantially correct, but rather illegible from a frequent omission of diacritical points. NATHANIEL BLAND, Esq.
- M. In fol. Nastalik. No date, but a remarkably well-written Manuscript. The Rev. WILLIAM CN. In. fol. Nastalik. No date. India Company. No. 1696.
- O. In fol. Naskh. No date, but a seal dated 1094. The Honourable East-India Company. No. 1508.

P. In fol. Naskh. No date, but a seal dated 1121. The Honourable East-India Company. No. 1121.

At the suggestion of the Committee of the Society for the Publication of Oriental Texts, I have added fac-similes of the coins of the Atábeks preserved in the British Museum, and some valuable additional ones from the cabinet of N. BLAND, Esq. My friend W. S. W. VATJX, Esq., has kindly undertaken their description, and his observations will be found in the following pages.

W. H. M.

June 1848.

VARIOUS READINGS.

PAGE. LINE.

- r 15. **حما**. Some MSS. omit this word; but all those that insert it read as in the text. The more correct spelling, however, is **حمّاة**, as found on the coin struck by Al Malik al Sâlih Ismaïl (*infra* No. xxiii.). Abú al Fedá, in his account of this city, which formed part of his territorial possessions, calls it **حمّاة** (Annal. Musl. t. v. pp. 235. 239). And see also the Geographical Index to the "Vita Saladini" of Schultens.
- r 3. Some MSS. read **شیرکوتاه** instead of **شیرکوه**.
- v 11. The name **آمد** is variously written and added to in some MSS. A. **آمد و دیارنکر**, C. and J. **و آمد**, D. **آمد**, G. **آمل**, H. and L. **آمده**, I. **آرمدر**, K. omits **آمد** and inserts **حلبرا**. Schultens reads **آمد**, "Vita Saladini," p. 51, and see the Geographical Index.
- 9 2. K. gives the date of this peace, A.H. 666. The **خلاصة الاخبار** agrees with the text.
1. 6. **قبچاق**. Most of the MSS. I have consulted give this orthography. M. Quatremère, in the text of the "Histoire des Mongols," reads **قبچاق**, but in the translation he writes Kaptchak; and in a note (p. 66, note 85) he transcribes it *Kaptchak* ou *Kiptchak*. In the same note he likewise observes that the word is usually written **قبچاق** or **قبچاق**. The King of Oude's Dictionary gives the latter reading, making the first **ق** moveable by *Zîr*, and I have therefore adopted it.
- 14 1. K. reads **شیرکیر** instead of **شیرکوه**.

PAGE. LINE.

18 3. H. D. and F. read **از اسم ستوران و سواران**, I. **اسم ستوران توران**, and M. gives **اسم ستور سواران توران**.

17. The name **قبتیه** is very doubtfully written in most MSS.

I have not been able to decide upon it with absolute certainty, as, almost in every case, the application of the diacritical points to the three medial letters is left open to the ingenuity of the reader. I have adopted the reading favoured by the majority of the MSS. M. Defrémery, in his "Histoire des Seljoucides," extracted from the "Tārīkhi Guzīdeh/" says, with regard to the name of this princess, "Deux de nos MSS. portent **فدله**, le troisième **فتنه**. D'Herbelot à écrit Firnah (verbo Thogril-ben-Arslan)." Jour. Asiatique, 4me Serie, Tome xii., p. 368, note. And again, "MS. 15 Gentil. **قیتیه**; 9 Brueix **قتینه**; 25 Supp. **قیتیه**. 1b. Tome xiii., p. 19, note; other readings are given at p. 21, note, but they determine nothing.

ere is some variety in the several MSS. in the opening sentence of this chapter, but the sense is, in all, the same. M. reads **چون سلطان طغرل مادر قتلغ را بخواست** **قبتیه و پسرش قتلغ اینانم اتفاق کرده**. The majority favours the reading adopted in the text; and I merely quote M. because I think it the most correct of all the MSS. in my hands.

15. **مکوس**. This word is written somewhat obscurely in all the MSS., but in the majority the reading is as given in the text. E. gives **میگونس**. Malcolm calls this ruler Munkous (Hist. Pers. Vol. i., p. 386); M. Defrémery, however, from several authorities, names him **مکونوس**. See Journ. Asiat. 4me-Serie, Tome xii., p. 351, note.

PAGE. LINE.

- ۳۱ 5. K. reads در سلك از دواج سلطان كشيد پس خود را زكي ,
L. در سلك از دواج سلطان جلال الدين كشيده دارد .
Some MSS. add after جلال الدين the words منيك برني
or مينك برني : this, it seems, was an epithet applied
to Sultán Jalál al Dín.
- ۳۱ 7. L. reads اشككون instead of اشككون . K. omits the
name, G. reads اسككون , M. اسككون . I have not been
able to meet with the name elsewhere, and have there-
fore adopted the reading of the majority of the MSS.
- ۳۱ 12. This line of Firdausí occurs as in the text in the majo-
rity of the MSS. The various readings are as follow :
A. سه زر كنبدان و صطخر , D. سه كنبد و صطخر , E. سه زر كنبدان
سه دز , G. omits the distich, J. سه كنبدان صطخر , K. سه دز
سه كنبدان و صطخر , L. سه كنبدان و صطخر , N. سه كنبدان
سه زر كنبدي آن صطخر , P. سه زر كنبدي آن صطخر . The orthography
of the word *Istakhar* has been discussed by Sir W.
Ouseley in the additions to Sir Gore Ouseley's Bio-
graphical Notices of Persian Poets, pp. 362—364. The
word is thus explained in the *Haft Kulzum* :
- اصطخر بضم اول و بكسر آن و سكون سين مهمله و فتح مثناة
فوقاني و فتح خاي منقوطة و سكون راي مهمله آب كبير
و تالاب را سكوبند و نام قلعه ايست در ملك فارس و چون در
آن قلعه تالاب بسيار بزكي هست بنا بران بدین نام
خوانند و معرب آن اصطخر است
- اصطخر بكسر و ضم اول و سكون صاد و فتح طاي حطي و خاي
منقوطة و راي مهمله زده قلعه فارس باشد و آن تحتگاه دارا بن
داراب است
- ۳۲ 3. بجز پشته نماين ما بين . There is some doubt as to this
passage. Price says "the pass of Baubein." In the MS.
of the خلاصة الاخبار , from which he translated, it is

PAGE. UNE.

written **عقبه ما بين**, the **ب** being doubtful. The first word in this MS. means, I imagine, merely "a certain pass j" and what Price reads **بايين**, is in fact simply **ما بين**. The majority of the MSS. read **نماسن ما بين**, the first word after **پشته** in our MSS. (a proper name, as I suppose) being diacritically pointed or not, as the case may be, in that particularly ambiguous manner which is employed by a doubting Persian transcriber, and which renders it impossible to fix the exact reading of a word, or to represent the various readings by means of ordinary type. I may remark that D. and M. both give the first word distinctly **نمائين**; E. reads **نماس**; that C. and I. leave out what I suppose to be the proper name, as in the *Khah̄sat ul Akhbār*; and that L. omits the passage altogether.

۳۳ 7. E. **احدي جمادي الاخر**, K. **احدي جمادي الاثين**.

۳۳ IL **ايش**. In all the MSS. of **روضة الصفا** a t I have seen, with one exception, the name of this princess is written **ايش** or **ايش**. K. alone reads generally **ايش** but sometimes **ايش**, and once **ايسه**. I have adopted the reading of **ايش**, since the name is clearly so written in Mr. Bland's MS. of **جامع التواريخ**, and it is so spelled in M. Quatremère's "Histoire des Mongols." Malcolm and Price both read **ايش**, and it is written plainly so in the **خلاصة الاخبار**; MS. of the Royal Asiatic Society, No. 101.

Ísh Khátún was sister of the Atábek Saad, the son of the Atábek Abú Bakr, and was the daughter of Khátún Turkán, the sister of the Atábek Sháh of Yezd. It is an apparent anachronism that Muzaffer al Dín Abvi Shuja Saad should be buried in the year 623,

PAGE. LINE.

in the mosque of Ísh Khátún, who did not appear upon the theatre of events until the year 662; but the mosque might subsequently have received the name here given to it. Both D'Herbelot and De Guignes call her Aischa.

- 11-13. The distich from Saadí is only found in the MSS. E., F., K., L., N., and P.
7. There is great uncertainty as to the reading of the word مناق. Most of the MSS. omit the diacritical mark of the second letter. E. and P. read مساق, N. نياق, and O. سلق.
1. Instead of خسويه, L. reads حسن خسويه, M. حسويه, K. omits the name.
14. C., K., and M. read سي وينم سال, G., H., and L. سي سال, and I. سي ونه سال.
8. انكيانو. A. reads ايكناتو, G. انكيانو, I. ايكناتو, K. انكيانو, L. انكاتو.
18. K. reads ثمان و سبعين و ستمائه, L. ثمان و سبعين و ستمائه, M. ثمانين و ستمائه.
19. كردوچين. C. reads كردوچين, D. كرددون حين, E. حين, G. كرددوچين. F. reads كه دخترش بود, and K. and L. add دخترش.
2. I. adds after شيراز the words دفين كردند.
12. For روي نموده, C. and M. read پيش آمده.
8. G. gives مسرياق, I. سران, H. سرناق.
13. The name هرتوداق is doubtfully given in most of the MSS. M. reads هرمذاق; but Mr. Bland's MS. of the جامع التواريخ agrees with the possible reading of the majority, and gives the word as in the text, with all the diacritical points.
2. J. reads ايدح; but see in the Appendix to M. Quatremère's "Histoire des Mongols," p. 442.

COINS
STRUCK BY THE
ATÁBEKS OF IRÁK.

ARRANGED AND DESCRIBED

BY

W. S. W. VAUX, ESQ., M.A.

MEMBER OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY.

THE Coins of the Aʿábek Dynasty, which are represented in the following Plates, have been selected from the national collection of the British Museum, and from the private and valuable cabinet of Nathaniel Bland, Esq.

It is not for the first time that representations of the money of these Princes have been submitted to the judgment of the public; many of them have been already pourtrayed in the works of Adler, Castiglione, and Marsden; but in this, as in many other cases, by the progress of time, and the researches of travellers, some new types have been discovered, and specimens procured, of the Coins which they published, more perfect and legible than any that were known when their respective works were edited.

It has been, therefore, thought worth while to append to the present work drawings of the best specimens that could be procured of every Coin of this Dynasty, in order that the

students of Oriental history might have before them the most sure and unfailing records of the race whose history Mirkhónd has so well narrated.

It is not necessary here to dilate upon the advantage of the study of coins, or to set forth the value which they possess historically. It may, however, be well to remind our readers, that in the study of Eastern literature they play a part far more important than they do in that of Greece and Rome : in the latter case they are valuable chiefly as memorials of the art of the times coeval with them, and as demonstrating, by their artistic excellence, the extent to which civilization has triumphed over barbarism at their respective epochs; but in the former, by the dates which almost universally are found upon their legends, they establish beyond question fixed points of chronology, which, from the peculiar character of Oriental writings, would, without their aid, be too often uncertain, or, indeed, unascertainable.

The admirable remains of Greek workmanship, with few and rare exceptions, establish little that can be esteemed of historical value ; and it would be to forget their own peculiar and inimitable merits to look for that in them which they do not profess to offer ; while the coins of the successors of Alexander in Syria are the only purely Greek series which afford a constant succession of dates applicable to the determination of historical events. The money issued by the Muhammadan Dynasties are the soul and marrow of all true Oriental history, and the only sure and infallible documents from which inferences and conclusions can be safely deduced. It is a remarkable fact, that false Oriental coins are even now of

rare occurrence ; nor am I aware of a single instance of forgery earlier than the Zodiacal rúpis of Jehángir.

The Atábeks, as is well known, were originally the governors and directors of the education of the young Princes of the Seljukide Dynasty. Of Turkish origin, they became, after a short time, like the Maires du Palais of the early French Princes, more powerful than the Princes they professed to educate, and established four dynasties, who, during a hundred and thirty years, ruled over a large portion of the plain country of Hither Asia. They are known in history by the names of the districts in which the chief seat of their power was, as Atábeks of Irák (Irák Arabi), of Azarbáiján (or Media), of Fárs (or Persia), and of Loristán. The Coins published in the following Plates are confined to those issued by different branches of the first Dynasty, who were settled at Mośul, Haleb (Aleppo), and Sinjár ; of which the money of the Mośul branch occupies, as might be expected, much the largest portion. No Coins exist of the Dynasties of Fárs and Loristán, and no Coins of Azarbáiján are in the collection of the British Museum, but Fraehn has published two in his *Recens. Num. Muham.* The Coins of the Atábeks of Irák present some peculiarities in workmanship and treatment of art which are worth noticing. It is known that in Muhammadan countries representations of animals and other objects of heathen worship are forbidden, and that even remains of Greek art are generally mutilated and defaced. The same principle led the early followers of Muhammad to place on their coins only inscriptions ; and this rule has, with rare exceptions, been preserved even to the present day. The most remarkable exceptions are those afforded by the money

of the Seljukides, the Ortokides, and the Atabeks, which bear upon their obverses types altogether foreign to the countries where they were struck, and which, from the strong similarity which they shew to the more ancient coins, must be copies of specimens of the early Greek or Byzantine period. The skill with which these copies have been made shews no inconsiderable knowledge of the principles of drawing, and any one who has studied the subject will recognize in the helmeted head of Saifeddin Ghazi a copy of the tetradrachm of the ancient *Side*, in Pamphylia and in the face on the coin of Al Sâlih Ismail, the head of one of the later Emperors of Rome, probably Constantine the Great. It has been suggested by Mr. Burgon that we may, perhaps, find on some of these Coins the types of ancient Greek Coins, which have not come down to our times.

W. S. W. VAUX.

N.B. All the Coins described in the following pages (with the exception, however, of No. IV.) are to be found in the collection of the British Museum, and most of them occur in Mr. Bland's Cabinet. The drawings have always been made from the most perfect specimens in either collection ; and where they are taken from Mr. Bland's Coins, they are distinguished in the description by the addition of his name.

ATÁBEKS OF IRÁK.

I.—MÓSUL BRANCH.

No. I.

Copper.

قطب الدين مودود بن زنگي بن آقسنقر

"Kotb al Uin Maudúd Ben Zengi Ben Áksankar."

Third Atdbek of Irak reigning at Mosul.

OBV. Area. Head of the prince, nearly full-faced, but slightly turned to the left, above which two angels flying. Marsden says, in his de-

similar device: "Cui supervolant angeli duo vexilla decussata gerentes." On examining the more perfect specimens of these coins, it is evident that Marsden is in error. The *vexilla*, as he terms them, being a little more than the wings of the respective angels farthest from the observer, and represented somewhat against correctness of drawing in the same way as those which are familiar to us over church doors.

The prolongations, which Marsden appears to have considered as the staves of the standards, are merely the pen-feathers of the wings. Castiglioni calls the angels "due vittorie;" and Moller says, "supra duo angeli pennis tenentes."—W. H. M.

طغرل بك بن اتابك

مودود بن زنگي بن آقسنقر

مودود بن زنگي بن آقسنقر

On several of the coins of the Arsacide Dynasty, especially on those of Arsaces XV. and XIX., two small Victories appear, holding wreaths in their hands, one before, and the other behind the bust of the monarch. It is not improbable that these types may have suggested the one on the coin in the text.

No. IL*

Copper (BLAND.)

المعز سيف الدين غازي بن مودود

"Al Muizz-Saif al Din Gházf Ben Maudúd."

Fourth Atdbek of Mdsul

OBV. Area, Same type as in No. I.

ثمان وستين وخمسمائة

ثمان وستين وخمسمائة

A.H. 568. A.D. 1172.

REV. Area,

الملك العادل

العالم ملك امرا

الشرق والغرب

طغرل بك بن اتابك

Margin, غازي بن مودود بن زنگي

No. III.

Copper.

المعز سيف الدين غازي بن مودود

"Al Muizz Saif al Din Gházi Ben Maudúd."

Fourth Atdbek of Mosul.

Ouv. Area, A helmeted head of the prince, in profile, turned towards the left

Round the head, لا اله

الا الله محمد رسول الله

REV. Area,

مر الله

المستنصر با

اتابك غاز

ي

* Niebuhr, Voy. en Arab. Vol. III. Tab. XI. No. 12. (4to. Amst. 1774), has given a copy of a coin of Maudúd ben Zengi similar to that described in the text, though not so well preserved.

Margin, **بسم الله ضرب بالجزيرة**
سنة خمس و سبعين و خمسمائة
 (Al-Jezíreh), A. H. 575. A. D. 1179.

The type on this coin bears a great resemblance to that of the silver tetradrachms of Side, in Pamphylia.

No. IV.

Copper (BLAND.)

المعز سيف الدين غازي بن مودود

"Al Muizz Saif al Din Ghāzi Ben Maudiid."

Fourth Atdbek of MdsuL

OBV. Area, Same type as in No. III.

Round the head, **لا اله الا**

الله محمد رسول الله

REV. Area,

ملك الامر

ا غازي بن

مودود

Margin, **بسم الله ضرب بالجزيرة سنة خمس**
و سبعين و خمسمائة

(Al-Jezireh), A. H. 575. A. D. 1179.

No. V.

Copper.

عز الدين مسعود بن مودود

"Izz al Din Masaúd Ben Maudúd."

Fifth Atdbek of Mósul.

OBV. Area, A helmeted head of the prince, front face; holding a sword in his right hand.

Round the head, **سنة ست و سبعين و خمس**

A. H. 576. A. D. 1180.

REV. Area, Almost defaced.

.

The type on this coin may perhaps have been copied from the second brass money of Justinianus.

No. VI.

Copper.

نور الدين ارسلان شاه بن مسعود

"Nūr al Din Arslán Sháh Ben Masáud."

Sixth Atdbek of Mósul

OBV. Area, Full-faced head of the prince, with long hair, inclosed within a dotted square, in each angle of which is a star.

Round the square, ضرب بمسول سنة اربع و تسعين
 و خمس مائه

(Mósul) A.H. 591. A.D. 1197-98.

REV. Area,

الناصر لدين الله

امير المؤمنين

الملك العادل نور

الدنيا و الدين اتابك

Margin, ارسلان شاه بن مسعود بن مودود

No. VII.

Copper.

نور الدين ارسلان شاه بن مسعود

"Nūr al Din Arslán Sháh Ben Masáudi .

Shih Atdbek of Mosul

OBV. Area, Same type as No. VI.

ضرب بمس . . . سنة اربع
وتسعين و خمسمائة
(Mósul) A.H. 594. A.D. 1197-98.

REV. Area, Nearly the same as in No. VI., but arranged differently.

الناصر لدين الله
امير المؤمنين
الملك العادل
نور الدنيا و الدين

اتابك ارسلان شاه بن مسعود بن مودود

In Mr. Bland's cabinet a coin occurs which exhibits the Obverse of this specimen, with the Reverse of the one preceding.

No. VIII.

Copper.

ملك القاهر عز الدين مسعود بن نور الدين
"Malik al Káhir Izz al Din Masaú Ben Niir al Din."

Seventh At&bek of Mósul.

Oiiiv. Area, A bareheaded profile of the prince, looking towards the left, the head bound round with a fillet: a star beneath the chin.

ضرب بمسول سنة سبع و ستمائه
(Mósul) A.H. 607. A.D. 1210.

رسول الله
لا اله الا الله محمد
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
عزة الدنيا و الدين

REV. Area,

رسول الله
لا اله الا الله محمد
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
عزة الدنيا و الدين
اتابك مسعود

Margin.

No. IX.

Copper.

ملك القاهر عز الدين مسعود بن نور الدين

"Malik al Káhir Izz al Din Masaúd Ben Niir al Din."

Seventh Atdbek of Mósul.

OBV. Area, Profile of the prince, bareheaded, turned towards the left; the head round with a fillet.

Round the head, ضرب بالموصل سنة سبع و

(Mósul) A.H. 607. A.D. 1210.

رسول الله

لا اله الا الله محمد

الناصر لدين الله

امير المؤمنين

عز الدين

REV. Area,

رسول الله

لا اله الا الله محمد

الناصر لدين الله

امير المؤمنين

عز الدنيا و الدين

اتابك مسعود

بن X.

Margin, الملك القاهر بن مسعود شاه

ناصر الدين محمود بن قاهر

"Nasir al Din Mahmud Ben Káhir."

Ninth Atdbek of Mósul.

OBV. Area, Same type as No. I.

Round the head, ضرب بالموصل سنة عشرين و ستمائة

(Mósul) A.H. 620. A.D. 1223.

REV. Area,

لا اله الا الله محمد
 رسول الله الناصر
 لدين الله امير المو
 منين عزة الدنيا و
 الدين ابو نصر محمد

Margin. الملك الكامل الملك الاشرف ناصر الدين اتابك محمود

No. XI.

Copper,

ناصر الدين محمود بن قاهر

« Násir al Din Mahmúd Ben Káhir. »

Ninth Atúhek of Mósul.

OBV. Area, Figure of the prince sitting crosslegged on a throne,
 and holding a globe in his left hand; long hair
 upon the head. and a star on each side.

Round the head, ناصر الدين بامو . . .

REV. Area,

بالله
 الامام المسمر
 امير المؤمنين
 الملك الكامل

Margin, nearly illegible, but in the field, عشريين
 (Mósul), A.H. 623. A.D. 1223.

No. XII.

Copper.

بدر الدين لولو

" Bedr al Din Liilú. "

Tenth Atiibek of Mósul.

OBV. Area, Figure of the prince seated, crosslegged, on a throne, holding a crescent in both hands; a star on each side.

Round the head, ضرب بالموصل سنة سبع و عشرين و ستمائة
(Mósul) A.H. 627. A.D. 1229.

REV. Area,

الامام
لا اله الا الله
محمد رسول الله
المستنصر بالله
امير المؤمنين

A star on each side.

الملك الكامل الملك الاشرف ناصر الدنيا و
الدين اتابك محمود

No. XIII.

Copper (BLAND.)

بدر الدين لولو

" Bedr al Din Lúlú."

Tenth Atdbek of Mosul.

OBV. Area, Profile of the prince, in a dotted square, turned towards the left; curly hair; a star under the chin, another on the cheek, and a third on the top of the head.

Round the square, ضرب بالموصل سنة احد و ثلثين و ستمائة
(Mósul), A. H. 631. A. D. 1233.

REV. Area,

الامام
المستنصر
بالله امير
المؤمنين

بدر الدنيا و الدين لولو الملك الكامل
 الملك الاشرف

No. XIV.

Copper.

بدر الدين لولو

"Bedr al Din Lú'lú/'

Tenth Atdbek of Mósul.

OBV. Area,

الامام
 المستعصم
 بالله امير
 المؤمنين

Margin, Illegible.

REV. Area,

محمد
 رسول الله

.....

Margin,

..... بدر الدين لولو

Ā.Ī. 640. Ā.Ī. 1242.

Marsden has given another, but less perfect, coin, on which he reads, *الاعظم المستعصر*, &c.

No. XV.

Gold.

بدر الدين لولو

"Bedr al Din Lulu."

Tenth Atdbek of Mósul.

Obr. Area,

لولو
 محمد رسول الله
 صلي الله عليه
 بيد الدنيا
 و الدين اتابك
 الملك الناصر

Sides,

يوسف

Margin,

محمد رسول الله ارسله بالهدى
 و دين الحق ليظرة علي الدين كله و لو كره
 المشركين (كون)

The margin is imperfect, as the coin has not been well struck up.

Rev. Area,

الامام
 لاله الا الله
 وحده لا شريك له
 المستعصم بالله
 امير المؤمنين

Inner Circle, بسم الله ضرب هذا . . . بالموصل
 سنة خمسين و ستمائة

Margin, لله الامر من قبلنا و من بعد يومئذ
 يفرح المؤمنون بنصر الله

(Mósul), A.H. 650. A.D. 1252.

No. XVI.

Copper.

بدر الدين لولو

"BedralDinLuLú/"

Tenth Atdbek of Mosul

Obv. Area,

لؤلؤ
 الملك الرحيم
 بدر الدنيا والدين
 سلطان الاسلام
 والمسلمين ابو ال . . .

Margin, لا اله الا الله وحده . . . له و المويه

Rev. Area,

منصكو
 قان اعظم
 حلاو بل عالم
 يادشاه روي
 زمين تتر معظم

Margin, بالموصل سنة ست وخمسين

(Mósul), A.H. 656. A.D. 1258.

II—HALEB BRANCH

No. XVII.

Copper.

الملك العادل نور الدين محمود بن زنكي

"Al Malik al Aadil Nur al Din Mahmud Ben Zengi."

Second Aúhok of Haleb

OBV. Area,

الملك العادل

Margin,

العزيز . . . مر السالم النصر

REV. Area,

محمود بن زنكي

Margin,

ض . . . سنة

A.H. 540. A.D. 1145.

No. XVIII.

Copper (BLAND.)

الملك الصالح اسمعيل بن نور الدين محمود

"Al Malik al Sálìh Ismail Ben Núr afDin Mahmúd."

Third Atabek of Haleb.

OBV. Area, Head of the prince, in profile, turned towards the right.

Round the head, ضرب بحلب سنة أحد وسبعين

(Haleb), A.H. 571. A.D. 1175.

RKV. Area,

الله
المستضي بامر
امير المؤمنين
الملك الصالح
اسماعيل

The type on these coins is from that of one of the later Roman Emperors, and probably from that of Constantine the Great on his third brass coins.

No. XIX.

Copper,

الملك الصالح اسمعيل بن محمود

"Al Malik al Sálìh Ismail Ben Mahmúd."

Third Atabek of Haleb.

OBV. Area,

الملك
الصالح

Margin,

ضرب سنة

REV. Area,

اسماعيل

Margin,

بن محمود
محمد سال

No. XX.

Copper,

الملك الصالح اسمعيل بن محمود

"AlMalik al Sâlih Ismail Ben Mahmûd."

Third Atâhek of Haleb.

OBV. Area,

الملك الصالح
اسمعيل

Margin, Illegible.

REV. Area,

ابن الملك
العادل محمود

Margin,

الفلس بكرة . . .

No. XXI.

Copper.

الملك الصالح اسمعيل بن محمود

"AlMalik al Sâlih Ismail Ben Mahmûd."

Third Atâhek of Haleb.

Om. Area,

الملك الصالح
اسمعيل

Margin, Illegible.

REV. Area,

بو
الملك الناصر
سف

Margin, Illegible.

No. XXII.

Copper.

الملك الصالح اسمعيل بن محمود

"AlMalik al Sâlih Ismaïl Ben Mahmûd."

Third Atahek of Haleb.

OBV. Area,

الملك

Margin,

..... الصالح
..... العماد

REV. Area,

الناصر
امير المؤمنين

Margin, Obliterated.

No. XXIII.

Copper.

الملك الصالح اسمعيل بن محمود

"Al Malik al Ṣalih Ismaif Ben Mahmúd."

Third Atdbek of Haleb.

OBV. Area,

الملك الصالح

REV. Area,

ضرب بجاه

No. XXIV.

Copper.

عماد الدين زنكي بن قطب الدين بن مودود

"Imad al Din Zengi Ben Kotb al Din Maudud."

Fourth Atdbek of Haleb.

OBV. Area, A double-headed eagle, on the breast of which is

الامام
احمد

Round the eagle, ضرب

وثمانين وخمسائة

A.H. 58.... A.D. 115...

It has been questioned whether or not this eagle is an original

device of the Orientals. I have not found on Greek or Roman coins any type from which it is likely that it should have been copied. Gastiglione thinks that it is from this that the double-headed eagle of Austria has been derived; and it is worthy of remark, that this type occurs among the insignia of Lascaris, who reigned at Constantinople in A.D. 1220, and who was the father of Maria, the wife of Be la IV., king of Hungary.

REV. Area,

المملك العالم
العادل عماد
الدنيا والدين
زنكي ابن
.....

III.—SINJÁR BRANCH.

No. XXV.

Copper.

قطب الدين محمد بن عماد الدين زنكي

"Kotb al Din Muhammad Ben Imád al Din Zengi."

Ouv. Area, Profile of the prince, turned towards the left, bare-headed, carrying a mace on the shoulder.

Round the head, صرب بسنجار سنة . . . تسعين وخمسائة

(Sinjarj, A.H. 59(6j. A.D. 1199.

REV. Area,

الامام النصر
لدين الله
المملك المنصور
قطب الدنيا ال
محمد

Mar*gin,

بن زنكي
دود

Marsden reads **مظفر** instead of **منصور**

The copper coins of the Emperor Probus represent him generally as similarly armed, but, at the same time, invariably with" the helmet.

No. XXVI.

Copper.

قطب الدين محمد بن عماد الدين زنكي

" *Koṭb al Dīn Muhammad Ben Imād al Dīn Zengī.*"

OBV. Area, A helmeted head of the prince, in profile, turned towards the right.

Round the head, **الملك المنصور قطب الدين محمد**

بن زنكي

In the area, **مائة**

REV. Area,

**الامام الناصر
الامام ائاصر
لدين الله امير
المومنين الملك
العاذل سيف الد**

Margin,

**بن ابو بكر . . . (طوب)
سعة**

There can be no doubt that this helmeted head is a copy of the type which occurs on some of the second brass coins of Theodosius Magnus.

UNCERTAIN.

No. XXVII.

Copper.

OBV. Area, Figure of a prince, sitting cross-legged on a throne, holding a globe in the left hand ; long hair upon the head. This figure resembles very nearly that on the Obverse of No. XI.

Margin, السلطان المظفر الشرق امير المؤمنين

REV. AREA.

الامام
المستنصر بالله
امير المؤمنين
الملك النصر

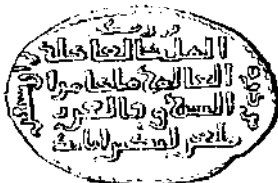
Margin, Illegible.

* The reading of the margin of this coin is somewhat conjectural; but it is quite certain that the commencement of the legend is as stated above. There are in the British Museum five specimens of this coin, but all so much injured as to be almost illegible. Another also occurs, on which the commencement of the inscription is clearly

امير المؤمنين, and it terminates with السلطان الملك غياث الدين.

i.

ii

iii

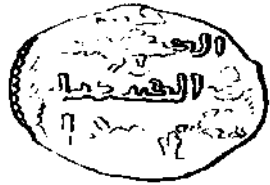

iiii

V

VI

VII

VIII

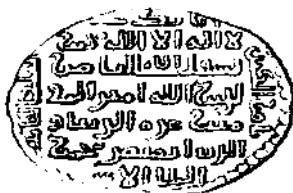

IX.

X

XI

XII

XIII

xim

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XWT

XXVII.

وسه سال بود ومدت حکومتش شش سال و او در ششتر
وفات یافته تابوتش را بایدج بردند و در مدرسه کده
برکن آباد موسوم بود مدفون گشت

ذکر مظفر الدین افراسیاب

افراسیاب بعد از مرگ پدر حاکم لرستان گشت شرح
بعضی از حالات او در تاریخ حضرت صاحب قرانی از
مساعدت وقت مأمول است والسلام

تمت الكتاب بعون الملك الوهاب

تمام شد تاریخ احوال اتابکان

من تصانیف امیر خواند

بعون الله وحسن توفيقه

والحمد لله رب العالمين

تم تم تم

تم تم

تم

احمد ثبت افتاد و او در آن مملکت بر معاش پسندیده اقدام نمود و در ترویج اوامر و نواهی^۱ شریعت غرا مساعی جلیله بتقدیم رسانید و ملک قطب الدین پسر عماد الدین پهلوان نائب و ولی عهد خود گردانید و امارت جیوش بملک خسرو شاه پسر ملک حسام الدین عمر تقویض فرمود و در ایام حیات نصرت الدین احمد ولی^۲ عهد بوادی^۳ خاموشان نقل کرد و احمد بعد از وفات ملک قطب الدین پسر خود یوسفشاه را ولایت عهد داد و اتابک احمد مدت سی و هشت سال بحکومت لرستان قیام نموده در سنه^۴ ثلث و ثلاثین و سبعمائه ایام دولت سلطان ابو سعید خدا بنده داعی حق را لبیک اجابت گفت

ذکر اتابک رکن الدین یوسفشاه بن اتابک نصرت
الدین احمد

بعد از وفات نصرت الدین احمد پسرش یوسفشاه متصدی^۵ حکومت گشت و او نیز داد و عدل ورزید و با رعایا معاش نیکو کرد و در جمادی الاول سنه^۶ اربعین و سبعمائه رخت بمنزل عقبی کشید زمان حیات او چهل

داشت که در حین توجّه فارس گذار ما بلرستان
افتاد و اتابك تا ضیافتی نباید کرد روی از ما در
کشید و بیک من جو و یک من پرگاه مساعدت نکرد
و چون محصل بکوه کیلویه جهت تحصیل مال رفت
کماشتگان اتابك غوغا بسر او برده از زبان اتابك نقل
کردند که ما این ولایت بضرر شمشیر گرفته ایم
و بسبب این حرکت چیزی حاصل نشد دیگر در زمان
کیخاتو خان اضطراری که در طلب ملك ازوی صادر شد
اظهر من الشمس است و شور و آشوب او این من الامس
و چنین شخص را چگونه رخصت انصراف توان داد
و هو قوداق چندان ازین نوع مقوله گفت که مزاج پادشاه را
بروی متغیر گردانیده از موقف جلال فرمان واجب
الاذعان نفاذ یافت که افراسیاب را بر در بارگاه جهان
پناه بیاسا رسانیدند

ذکر اتابك نصرت الدین احمد بن اتابك شمس
الدین الب ارغون

چون افراسیاب بموجب فرموده کیخسرو زمان غازان خان
کشته شد منشور حکومت لرستان بنام برادرش اتابك

قدرت و شوکت و خداوندان اختیار و اعتبار شده بودند از میان برداشته و در تمامت ولایت لرستان مطلق العنان شد اما شامت ظلم و خونهای ناحق عاقبت شامل حال روزگار آن ظالم بد نیت گشته بغضب پادشاه جهانیان گرفتار آمد مفصل این مجمل آنکه چون سریر سلطنت ایران بوجود سلطان محمود غازان زب و وزینت گرفت افراسیاب بشرف بساط بوس مشرف گشته بدستور معهود حکومت لرستان باحواله رفت و چون در سنهٔ خمس و تسعین و ستمائه غازان خان متوجه بغداد شده بحدود همدان رسید افراسیاب از لرستان آمده بخدمت خان مستعد کشت و تربیت و نوازش یافته بموجب فرمان معاودت نمود و در راه بامیر هوقوداق که از فارس مراجعت کرده بود باز خورد و امیر هوقوداق بتکلیف هرچه تمامتر افراسیاب را مصحوب خویش گردانیده بارو برد و چون هوقوداق شرف دست بوس غازان خان حاصل کرده پادشاه احوال ممالک فارس استفسار نمود هوقوداق زانو زده گفت اول حال این تاجیک بعرض رسام آنکه جواب خان بکوم و غازان خان از کیفیت واقعه استعلام نموده هوقوداق معروض

و لران در خانهای ایشان درآمده بفسق و فجور مشغول
 گشتند و مغولان از راه غیرت و حمیت باز کشته دمار از
 روزگار آن قوم غدار بی باک بر آوردند کویند که در آن
 جنک يك زن مغول ده مرد لرا بکشت و چون این خبر
 باردو رسید کیخاتو خان یکی از امرا با ده هزار سوار بدفع
 فتنهٔ افراسیاب نامزد کرد و افراسیاب از بیم جان بقلعهٔ
 از قلاع رفته جمعی کثیر از لران علفهٔ شمشیر بلا و هدف
 تیر قضا گشتند و سپاه تتر بمحاصرهٔ قلعهٔ که افراسیاب
 در آنجا بود مشغول شدند و خدمتش از کردار خویش
 اظهار ندامت نموده بمقام مطاوعت آمد و سردار لشکر
 او را با خود بدرگاه کیخاتو برده خان بشفاعت پادشاه
 خاتون کرمانی و دیگر خواتین از سر جرائم او درگذشت
 و حکومت لرستان بار دیگر بوی مفوض گشت و او برادر
 خود احمد را ملازم اردو گردانیده خود بدارالملک رفت
 و قزل و سلغر شاه را با پیشتر خویشان و ارکان دولت
 چون قمر الدین یوسف بن سراج الدین علی کامیار
 عقیلی که از اولاد عقیل بن ابی طالب بود و شمس
 الدین احمد زنگی و جمال الدین محمود ابو الفوارس
 و غیرهما این جماعت که در ولایت لرستان صاحب

ذکر اتابک افراسیاب بن اتابک یوسفشاه

بعد از فوت پدر بسعی^۱ بوقا جنکسناذک که امیر الامراء ارغون خان بود حکومت لرستان را بوی دادند و افراسیاب برادر خود احمد را ملازم ارغون کردانیده بدان ولایت رفت و دست ظلم و جور دراز کرده هر يك از نواب اسلاف خویش را بهانه گرفته مؤاخذت و مصادره نمود و عاقبت آن جماعت بتیغ ستم بگذرانید و طایفه^۲ از اقربا و منتسبان ایشان پناه باصفهان بردند و افراسیاب قزل را که عم زاده^۳ پدرش بود بگرفتن کریمختگان بجانب اصفهان روان کرد و در اثناء این اوقات خبر وفات ارغون خان در اصفهان شیوع یافت و قزل و سلغرشاه اتفاق نموده شگنه^۴ اصفهان را بگشتند و بر شهر مستولی گشته جمیع لران را که بآنجا کریمخته بودند از میان برداشتند و افراسیاب این معنی را از امارت دولت خود پنداشته اقرباء خویش را بامارت ولایات عراق از همدان تا کنار دریای فارس نامزد کرد و پسر تکلکه را با لشکری بدریند که رود فرستاد و لران در آن حدود با صدهای مغول باز خورده جنگ کردند و شکست بر لشکر مغول افتاده

و چون آباقا خان درگذشت و نوبت سلطنت باحمد خان منتقل شد میان احمد و ارغون بن آباقا خان نزاع و خصومت پدید آمد احمد خان از لران استمداد نمود و هر چند یوسفشاه بنابر رعایت حق نمک آباقا خان در معاونت احمد کاره بود اما چون قوت مخالفت نداشت با دو هزار سوار و ده هزار پیاده باحمد پیوست و چون ارغون غالب آمد لران براه بیابان طیس آهنک نظر کردند تا از آنجا خود را بوطن رسانند و درین اثنا بواسطه شدت حرارت هوا وقت ما اکثر در آن بیابان هلاک شدند و بعد از آن پیوسفشاه بخدمت ارغون خان رفت و خان او را بطلب خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان که در آن ولا بلرستان رفته برده بود فرستاد و او در مصاحبت آن وزیر بی نظیر بدرگاه شتافت و خواجه مذکور دختر خود بیوسفشاه داد و چون دستور اعظم را ارغون خان بیاسا رسانید اتابک یوسفشاه بموجب فرمان بلرستان رفت و از آنجا آهنک کوه کیلویه کرد و در اثناء طریق خوایی سهمناک دیده مراجعت نمود و در آن چند روز بجوار رحمت ملک غفور پیوست و از وی دو پسر ماند

افراسیاب و احمد

بسر بردی و چون مدت پانزده سال از حکومت او منقضي شد مرغ روحش بجانب مرکز اصلي در پرواز آمد و ازوي دو پسر ماند يوسفشاه و عماد الدین پهلوان

ذکر اتابك يوسفشاه بن اتابك شمس الدین الب ارغون بعد از فوت پدر بموجب حکم یرلیغ حاکم لرستان شد و او پیوسته با دویست سوار ملازم درگاه آباقا خان بود و نوابش بحکومت لرستان قیام نمودندی و بهنگام عبور براق خان از آب آمویه يوسفشاه از ولایت خویش لشکر فراوان بیرون آورده در رکاب آباقا خان روان شد و در آن معرکه مردانکیها نموده بنوازش و تربیت اختصاص یافت و در آن وقت آباقا خان بر قصد قلع و قمع حکام کیلان بدان حدود رسید طائفه^۱ از کیل در دره^۲ تنک قصد شاه کردند و نزدیک بآن شد که بسرحد موات رسد اتابك از اسب پیاده شده مانند فیل مست رخ بآن مخاذیل نهاد و بقوت فرزین بند آنها در هم شکست و آباقا خان را از آن ورطه خلاصی داد و بدین نیکو بندی خان مرتبه^۳ او را بلند کرد انیده مالک خوزستان و کوه کیلویه و شهر فیروزان و جربادقان باو ارزانی داشت

در برابر امراء مغول نتوانست آمدن ناچار بقلعه از قلاع
 حصین محصن نمود امرا هر چند از وعد و وعید سخن
 گفتند مقید نیفتاد تا هلاکو انکشتري^۱ خویش فرستاده
 اتابك را زینهار داد و آن بی چاره بر آن اعتماد کرده از حصار
 بیرون آمد و او را بتبریز بردند و بعد از یرغو وثبوت
 کناه کله^۲ تکه را از بدن جدا کردند و هواخواهان جسد
 او را دزدیده بلرستان بردند

ذکر اتابك شمس الدین الب ارغون بن هزار اسپ

چون برادرش بشهادت فائز شد او را بحکومت لرستان
 نامزد فرمودند و الب ارغون بدان موضع رسیده ولایعی دید
 خراب و رعایا آواره و بی چاره یافت بحسن تدبیر غائبان را
 جمع کرد و حاضران را استمالت داد و بر عمارت و زراعت
 ترغیب و تحریص نمود تا در اندک مدتی لرستان بار
 دیگر معمور و آبادان گشت و او بر سنت حکام عرب
 و آیین سلاطین مغول مضمون رحله الشتاء و الصيف
 مرعی داشته التزام بیلاقی و قشلاقی نمودی بزمرستان در
 ایدج و سوس توطن کردی و بهنگام تابستان در جوی
 سرد و کوه زرد که منزلی نزه و منبع رودخانهای تسرست

و ستمانه چون هلاکو خان عازم بغداد شد تکه بر سبیل
 مطاوعت بخدمت پیوست هلاکو خان او را در تومان
 کیتوبوقا نوین تعیین فرمود و بعد از فتح بغداد بسمع
 هلاکو خان رسانیدند که تکه بر قتل خلیفه و شکست
 اهل اسلام تحسری می خورده و تأسفی می برده و هلاکو
 خان ازین معنی رجیده چون تکه از رجش او خبر یافت
 بی خبر بجانب لرستان عنان بر تافت و هلاکو خان
 کیتوبوقا نوین و سرتاق نوین را با سپاهی کران بگرفتن
 تکه فرستاد برادرش الب ارغون بن هزار اسپ با تکه
 گفت که مصلحت در آنست که مرا بخدمت هلاکو خان
 فرستی تا او را استرضا نموده سعی کنم که لشکر مغول
 مراجعت نمایند بشرط آنکه عهدهی کنی که پیش از
 معاودت من با سپاه مغول جنگ نکنی و تکه رای برادر
 پسندیده داشته بموجب التماس او پیمان در میان آورد
 و الب ارغون بجانب اردو توجه نموده چون بسرحد
 لرستان رسید با امراء مغول ملاقات کرده صورت عجز
 و انکسار خود معروض داشت امراء اتباع الب ارغون را
 شهید ساخته او را مقید گردانیدند و متوجه لرستان
 شدند و اتابک از بیم قتل برادر و رعایت عهد و میثاق

که پیش از پانصد سوار با او نبود و تکه طوعا و کرها در برابر لشکر شیراز صف کشید و بعد از ساعتی بنا بر کثرت مخالفان خواست که عنان بگرداند که ناگاه تیری بر مقتل جمال الدین بن عمر آمده شکست بر سپاه فارس افتاد و نام تکه بلند شد و تا سه نوبت از فارس لشکر بلرستان می آمد و شکسته بازمی گشت بعد از آن اتابک تکه با لشکر کران متوجه لر کوچک شد و در آن وقت حسام الدین خلیل پسر زاده شجاع الدین خورشید حاکم آن موضع بود میان ایشان محاربات واقع شده عاقبت حسام الدین خلیل عاجز گشت و بعضی از ولایات لر کوچک بدست تکه افتاد و بوطن مألوف رفت و در غیبت تکه بهاء الدین کشتاسپ و عماد الدین یونس که سپهداران خلیفه بودند لشکرها بلرستان فرستادند و ایشان در آن ولایت خرابی بسیار کرده و عم تکه قزل را گرفته بخوزستان برده بودند و در آنجا محبوس داشته تکه بعد از مراجعت از لر کوچک لشکر بسرایشان برد و عماد الدین یونس کشته شده بهاء الدین کشتاسپ اسیر گشت تکه او را نوازش فرموده بخوزستان فرستاد تا قزل را از محبس بیرون آورده بلرستان روان کرد و در سنه خمس و خمسين

شولستان را نیز مستخر ساختند و شولان کربجته بفارس رفتند و هزار اسپ و اخوان او تا چهار فرسنگی^۱ اصفهان در تحت ضبط و تصرف آوردند و چند نوبت اتابک تکه سلغری لشکر بچنگ ایشان فرستاد و در هر نوبت شیرازیان منهزم پیش او رفتند و بالضرورة اتابک تکه بمصالحه راضی شده نصرت الدین دختر ویرا در عقد نکاح در آورد و رتبه هزار اسپ ارتفاع یافته در موضع مناسب قری و عمارت ساخت و خدای تعالی بوی پسری ارزانی داشته بتکه موسوم کردانید و خلیفه بغداد جهت او خلعت و منشور فرستاد و چون بیک اجل در رسید شعله حیات طبیعی او فرو نشست

ذکر اتابک تکه بن اتابک هزار اسپ

اتابک تکه از جانب مادر نبیره سلغریان بود و بعد از فوت پدر قائم مقام او شد و اتابک سعد زنگی بواسطه شکست شولان از لران آزاری از تکه و پدر او در خاطر داشت لاجرم جمال الدین بن عمر را که عم زاده تکه بن هزار اسپ بود با ده هزار سوار و پیاده لر و شول و ترکمان مجرب او فرستاد و ایشان در زمانی بتکه رسیدند

او مرعي داشتند و برين تقدير ابو طاهر و اولاد او اتابكان
 جعلي باشند نه واقعي چه اتابكان واقعي جمعي از امراء
 سرحد بوده اند كه آل سلجوقي فرزندان خود را بدیشان
 مي سپرده اند و اولاد سلاطين سلجوقي آن جماعت را
 اتابك مي خوانده اند يعني اتا بيك و مخفي نماند كه
 كراكمه بيك را بك مي كويند و بالجملة چون حكومت
 لرستان بر ابو طاهر قرار گرفت با اتابك سنقر اظهار
 عصيان نمود و بر سبيل استبداد و استقلال چند گاه
 سلطنت کرده وفات يافت

ذکر اتابك نصرت الدین هزار اسپ

از ابو طاهر پنج پسر ماند و بزرگترین اولاد او هزار اسپ
 بود با اتفاق برادران و امرا قائم مقام پدر شده عدل ورزید
 و در زمان او ملك لرستان از روضه خلد حكایت مي کرد
 و آوازه شفقت و نصفت او در جهان شائع شده اقوام
 و قبائل متعدده از خيل السماق شام بلرستان آمدند
 و مهم نصرت الدین و برادرانش بدین سبب قوي شده
 شولان را كه متصرف نصف ولایت لرستان بودند بزخم
 شمشیر آبدار از آن مملکت بیرون کردند و عاقبت

کرد و چون اتابك سنقر با حكام شبانكاره خصومت و نزاع مي‌ورزید ابو طاهر را با سپاهي کران بچنگ ايشان فرستاد و بعد از محاربه^۶ بسيار بر ايشان ظفر يافت و دوستکام بفارس مراجعت نمود و اتابك سنقر در مقام نوازش او آمده گفت از من چيزي بخواه ابو طاهر يك سراسپ خاصه التماس نمود و اتابك را در خاطر گذشت که اين جوان را هوس سردار يست و ملتمس او مبدول داشته گفت چيزي ديگر بخواه و او داغ اتابكي در خواست آن نيز در محلّ قبول افتاده گفت چيزي ديگر التماس نماي ابو طاهر گفت اگر رخصت شود با لشكري بلرستان روم و آن ديار را بجهت اتابك مستخلص کردم و اتابك سپاهي مصحوب ابو طاهر گردانیده او را بدان صوب روان فرمود

ذکر حکومت ابو طاهر محمد بن علي بن ابو الحسن
محمد بن فضلويه

ابو طاهر چون بمدد و معاونت اتابك سنقر بحدود لرستان رسیده بصلح و جنگ و وعد و وعيد بر آن ديار استيلا يافت و هوس استبداد و استقلال در دماغش جاي گرفته حکم کرد که مردم او را اتابك خوانند و فرزندانش سنت

ابو الحسن محمد بن فضلویه در آن میان بود و چون آش
 کشیدند پیش ابو الحسن سر کاوی نهادند و او آن را بفال
 مبارک دانسته با اتباع خود گفت که ما سردار این قوم
 خواهیم شد و ابو الحسن را پسری بود علی نام روزی علی
 بشکار رفته سکی با خود همراه برد و جمعی در راه باو باز
 خورده میان ایشان ماجرائی پیدا شد و چندان علی را
 بزدند که بیهوش شد و بقصور آنکه مرده است پایش
 کشیده او را در غاری انداختند و سگ با خصمان علی رفته
 شب در آمد و ایشان در خواب شدند سگ خایه مهتر
 آن قوم کشیده آن مردک بدان رنج ببرد و سگ بخانه
 خویش آمده اصحاب علی چون دهان سگ را بخون ملطخ
 دیدند دانستند که او را واقعه روی نموده و سگ از در
 خانه باز کشته ایشان از پی سگ شتافتند تا بدان غار
 رسیدند که علی افتاده بود و او را بخانه برده علاج کردند
 تا صحت یافت و در آن وقت سلغریان قوت تمام داشتند
 اما بمرتبہ سلطنت نرسیده بودند و چون علی فوت شد
 از وی پسری ماند محمد نام و او بواسطه شجاعت پیش
 سلغریان بغایت معتبر گشت و بعد از وی پسرش ابو طاهر
 که جوانی شجاع و دلیر بود ملازمت اتابک سنقر اختیار

نعش او را از آنجا بشیراز برد و از مستحبات اتابك ایش
مدرسه^۶ بود در کوی طناب باغان شیراز

کفتار در بیان احوال اتابکان لرستان

لران اقوام متعدده اند و ولایت ایشان منقسم بدو قسم
است لر بزرگ و لر کوچک و منشاء این قسمت و تسمیه
باین دو اسم آنکه دو برادر بوده اند که در دو موضع
از آن ولایت حکومت کرده اند حاکم یک موضع را بدر
نام بود و حاکم موضع دیگر مسّی باجو منصور و بدر بر
ابو منصور سمت تقدیم داشت و بدر بعد از مدّتی
مدید که حکومت کرده بود درگذشت و امر رئاست بپسر
زاده^۷ او محمد بن هلال بن بدر رسید و محمد عدالت
ورزیده مدبر مهمّات محمد بن خورشید کشت و در آن
اوان نصفي از ولایت لرستان در تصرف شولان بود و در
شهور سنه^۸ خمسائنه صد خانه وار کرد از خیل السّماق شام
بنا بر آنکه ایشان را با مهتر خود نزاع واقع شده بود
بلرستان آمدند و در خیل احفاد محمد بن خورشید که
راه و رسم وزارت داشتند منتظم شدند و فوجی احفاد
محمد بن خورشید جمعی را ضیافت کردند و رئیس گردان

نمایند و مقارن این حال خبر کشته شدن سید شرف
 الدین و اتباع او رسید و نیز عرضه داشتند که اهالی
 شیراز را در خروج او مدخل نبوده و آتش خشم پادشاه
 منطقی شده بتوقیف آن لشکر امر فرمود و در شهر سنه
 خمس و ستین و ستمائه بحکم آباقا خان شادی بیتکچی
 و تیمور جهت استخراج اموال سالیانه بشیراز آمدند
 و هر سال دیگری برای سرانجام این مهم نامزد می گشت
 تا امیر انکبانو که سروری عالی تبار بود و آیین حکومت
 و سیاست نیکو می دانست بایالت آن ولایت نامزد گشت
 و چون بشیراز رسید کچه کماشته^۱ ایش را ببهانه بگرفت
 و ممالیک اتابک ایش در کرد قصر امیر صف کشیدند
 انکباتو فرمود تا سر کچه را از بام قصر بزیر انداختند
 و اصحاب اتابکی بقدم خیبت مراجعت نمودند و امراء
 ایش درین معنی انکباتورا بازخواست فرمودند و او در
 جواب گفت که بحکم یرلیغ آباقا خان بر اراقت دم او
 مبادرت کرده ام و یرلیغ را ظاهر ساخته آن غوغا فرونشست
 و بعد از آن از اولاد اتابکان در فارس کسی حکومت نکرد
 و ایش خاتون در سنه^۲ ست و ثمانین و ستمائه بنواهی^۳
 تبریز وفات یافت و بعد از چند گاه شاهزاده کردوچین

اصناف اسلحه می نمایند و نیز در میان مردم مشهور شده بود که هر که در برابر لشکر او دست بسلاح می برد مفلوج می شود لاجرم در مبداء تسویه صفوف هیچ آفریده از لشکر شیراز در قتال وجدال مبادرت ننمود و بعد از زمانی ممتد از کوشه دوسه کس برسبیل امتحان میان خوف و رجاء تیری چند انداخته اعضاء خود را سالم یافتند و هیچ نوع محذوری ننمود مردم دلیر شدند درین اثنا سید شرف الدین ابراهیم قاضی بی تماشای تکبیر کویان از قلب در حرکت آمد و سپاه مغول بهیات اجتماعی حمله کردند و از صدمت ایشان جمعی از تراکمه که پشت لشکر جناب اقصوی بودند روی از معرکه بر تافتند و سواران مغول تیغ در آن جماعت نهاده سید شرف الدین ابراهیم را با اکثر توابع بر خاک هلاک انداختند و این قضیه در رجب سنه ۳ ثلث و ستین و ستماهه بظهور پیوست و چون خبر ظهور قاضی شرف الدین ابراهیم بسمع هلاکو خان رسید التاجورا فرمود که چوب یاساق زدند تا چرا شمشیر از شیرازبان باز گرفت و بقول نوکر خود تیمور عمل نمود و حکم کرد تا يك تومان لشکر متوجه فارس شده در آن ولایت بر هیچ کس ابقا

الزمان اوست و بعضی^۱ جهال بنسبت او این اعتقاد داشتند که دعائی بر مشی^۲ سنک ریزه می خواند و آن را بهر طرف می افشاند و آن سنک ریزها هر یک سواری جوشن پوش می گردد و چون عوام الناس در ضلالت مانند نیک از بد و خطا^۳ از صواب نشناسند و در قبول این نوع خرافات خود را معاف و معذور نمی دارند القصه بطولها جمعی کثیر از مملکت فارس و ولایات مرور سید مشار الیه بدان واقع شده در سلك ملازمان او منتظم شدند و کوس و اعلام و مواکب و رکائب و حجاب و نواب و قواد رجال و افراد ابطال و آنچه ما یحتاج الیه سلطنت او بود مرتب داشتند و در آن حین که حکومت فارس بر ایش خاتون متعلق شده بود سید با لشکری آراسته از شبانکاره بجانب شیراز نهضت فرمود با سطو باسقای شیراز و کلچه کماشته^۴ ایش خاتون با اکابر و اشراف مشورت فرموده لشکر مغول و مسلمانان را سر کرده بر جناح استعمال استقبال نمودند و نزدیک بیول کوار هر دو گروه را اتفاق ملاقات افتاد و چون از السنه و افواه در ضمیر طوائف بشر نقش پذیر شده بود که از اهل غیب طائفه^۵ با سید متفق اند که هنگام محاربت و مقاتله استعمال

خود رسید و اهالی شیراز از قدیم باز بدل راست و عقیده^۱ درست قدم در دایره^۲ خدمتکاری نهاده اند ملکی چنین آراسته را بی حکم یرلیغ چگونه خراب توان ساخت آنگاه خلائق را امان داده و باسقاق نصب کرده لشکرهاي اطراف را اجازت انصراف ارزانی داشت و خود با مشاهیر و اعیان فارس روی باردوی هلاکو خان نهاد

ذکر خروج قاضي شرف الدین ابراهيم

از جمله بلیات که در آن اوقات متوجه ولایت فارس شد یکی خروج قاضي شرف الدین ابراهيم بود تفصیل این اجال آنکه قاضي القضاة قاضي شرف الدین از زمره^۳ سادات عظام ممالک فارس بکمال زهد و طاعت و وفور کرم و عبادت اتّصاف داشت و مدّتی در خراسان رحل اقامت انداخته بنزهد و ریاضت خلق را در قید ارادت خود آورده مریدان از وی کرامات و خوارق عادات نقل می کردند و چون از خراسان بوطن مألوف معاودت نمود در راه آغاز دعوت کرده خلائق را بمتابعت خود خواندن گرفت و بهر شهری و قصبه^۴ که می رسید طائفه^۵ ملازمت وی اختیار نموده چنان می پنداشتند که مهدی^۶ آخر

الجملة چون منکلي بيك از سلجوق شاه جدا شد لشکر مغول قوت کردند و در مسجد ریخته خلقي بسیار از مردم سلجوق شاه و اهالي کازرون بدرجه شهادت رسانیدند و سلجوق شاه را گرفته بیرون بردند و در پایان قلعه سفید روز روشن پیش چشمش سیاه کشته آفتاب عمرش را بزوال رسانیدند

ذکر ایش بنت اتابک سعد بن اتابک ابو بکر بن
 اتابک سعد بن زنكي

چون سلجوق شاه در شهر سنه اثني وستين و ستمائه بیاسا رسید و از دودمان دولتیار و خاندان سعادت آثار سلغریان بجز ایش خاتون و خواهرش کسی که وارث تاج و تخت باشد نماند حکومت فارس مفوض بایش گشت و ترجیح او بر خواهرش جهت آن شد که ایش در حباله نکاح منکو تیمور اغل پسر هولاکو خان بود و چون التاجو از مهم سلجوق شاه فراغت یافت نوکرش تیمور با او گفت که در شیراز قتل عام باید کرد تا دیگر کسی بر تمرّد و عصیان اقدام ننماید التاجو بدآن رضا نداد و گفت آن کس که یاغی پادشاه بود بجزا و سزای

بيك كه بوفور شهامت از امثال و اقران امتياز داشت با سلجوق شاه گفت كه زياده از اين توقف مصلحت نيست و من بنده^۱ متعهد مي شوم كه با چند سوار چند آنكه از نقود مي سر شود بر كيرم و پادشاه را از اين مهلكه بمامن نجات رسام و سلجوق شاه را ضخامت جثه مانع ركوب و سرعت در حركت آمده جواب داد كه اكر بنسبت خود مخلصي تواني انديشيد رخصت است منكلي بيك و پسرش با چند كس از خزانه آنچه لائق حمل بود برداشتند و چون پلنگان جراحت يافته از كوشه بيرون تاختند و علامه الدوله اتابك يزد از بي^۲ ايشان روان شد و چون نزديك بان جماعت رسيد منكلي بيك آواز بر آورد كه در چنين روزي مردان را از چنين مقامي آسان آسان باز نتوان كردانيد و چون علامه الدوله بكثرت عدد مستظهر بود گفت صيد از كمند شيران جان كجا برد منكلي بيك در جواب يك چوبه^۳ تير از شست بكشاد و بر دست علامه الدوله آمده في الحال باز كشت و جيب حياتش چاك شده بدان زخم هلاك شد و منكلي بيك جان و مال بيرون برده عازم بصره كشت و از آنجا بمصر رفت و مدت الحيات در آن ولايت معزز و محترم بود في

کردند و در آن روز منکلی بیک که از جمله مقربان سلجوق
 شاه بود شجاعی نمود که روان رستم بروی آیه وان یکاد
 خواندن گرفت و در اثناء کبر و دار زخمی بر مرکب سلجوق
 شاه بسر آمده او بر زمین افتاد و یکی از غلامان او
 پیاده شده اسب و جان خویش پیش کشید و سلجوق
 شاه سوار شده با منکلی بیک و سائرا عوان خویش عنان
 بر تافت و پناه بمسجد و مرقد قطب الاولیا شیخ مرشد
 قدس سره برده درها ببستند و از اندرون و بیرون تیر
 چون تکرک و باران ریزان کشت لشکر مغول پیرامون
 مسجد حلقه کردار ایستاده بودند و غریب مؤمن و مشرک
 باسمان پیوسته و سلجوق شاه بر سر قبر مرشدی آمده
 بیک صدمه صندوق تربت بشکست و گفت شیخا کار
 بتنک آمده و نام بتنک مبدل گشته وقت مدد و هنگام
 اعانت است و این معنی در کازرون شهرتی دارد که
 حضرت شیخ روح الله بنسائم القدس روحه اجازت داده
 است که هر گاه که درین بقعه حادثه نازل گردد تعرض
 بصندوق تربت من کنند تا همت من دافع آن واقعه
 گردد و روان شیخ درین بلیه موافق تقدیر شده هیچ
 مدافعی نکرد و معاونتی ننمود و مقارن این حال منکلی

ایچ نظام الدین خسویه در حرکت آمد و از آوازهٔ وصول
 ایشان سلجوق شاه با خواص و لشکریان روی بجانب
 سواحل بحر عمان نهاد و چون التاجو نزدیک بشیراز رسید
 امیر مقرب الدین مسعود و قضاة و ولات و اکابر و اعیان
 با اعلام و مصاحف مراسم استقبال بجای آوردند و ساوری
 کشیده از سیلاب قهر و طوفان بلا بجودی استئمان
 پناهندند و التاجو آن جماعت را استمالت داده فرمود تا
 لشکریان که بر غارت و تاراج جازم بودند مطلقا پیرامون
 شیرازیان نکرند و عزیمت سواحل تصمیم داد تا
 صیدی که مراد او بود در قید آورد و سلجوق شاه نیز دل
 بر جنگ نهاده عنان عزیمت بجانب مخالفان منعطف
 کردانید صباحی که از صدمت سپاه سیاه پوش شام
 منهزم شد و در کازرون فریقین را ملاقات افتاده و بعد از
 ترتیب مواقف جدال چون هنگامهٔ حرب کرم شد
 حاکم ایچ بر اسپ کوه پیکر سوار شده بجانب میدان
 تاخت سلجوق شاه که در فروسیئت و شجاعت آیتی بود
 بضرب شمشیر نخست شخص او را از مرکب حیات پیاده
 ساخت و لشکر مغول از آن دست و بازو متعجب شده
 چون بحر زخار در جوش و خروش آمدند بیکبار حمله

وحشم از عقب اغل بيك روان کردند و شمس الدين
 که او را با ترکان خاتون متهم مي داشتند کريخته عازم
 اردوي هلاکو خان شد و عصيان سلجوق شاه و قتل
 کماشتکان پادشاه بشنيع تر وجهي معروض داشت و ايلخان
 بعد از استماع اين خبر محمد شاه را که بسيورغاميشي
 مخصوص کردانیده اجازت انصراف داده بياسا رسانيد
 و حکم فرمود که التاجو تيمور با لشکر مغول بشيراز روند
 و آتش فتنه سلجوق شاه را بضر تبيخ آبدار فرو نشانند
 و از اصفهان ولر و يزد و کرمان و ايج مدد فرستند التاجو
 باصفهان رسیده ايلچي پيش سلجوق شاه فرستاده پيغام
 داد که ما بحکم يرليغ پادشاه روي زمين با لشکر انبوه
 عازم آن دياريم اکر بجرائم خویش معرف شده در مقام
 عذرخواهي مي آيد و از وخامت عصيان و طغيان اندیشه
 مي نمايد بپايه سرير اعلي کسان فرستيم تا ايلخان از سر
 کناهان او درگذرد و اکر هنوز از غايت ضلالت رعايت
 ملک و جان و اموال و دماء مسلمانان مصلحت نمي داند
 ما نيز دانسته باشيم و ايلچي بعد از تبليغ رسالت نکالي
 بليغ يافت و چون لشکرها مجموع کشتند التاجو با حاکم
 کرمان و علاء الدوله اتابک يزد برادر ترکان خاتون و ملک

برکنده با کوشوارها پیش مطرب مجلس انداخت و در آن وقت اغل بیک و قتلق بیتیگی بیلیغ هلاکو خان باسقاقان شیراز بودند چون روز دیگر این قضیه^۱ نا مرضیه فاش شد باسقاقان برین حرکت انکار کردند و با آنکه سلجوق شاه بمعاذیر دلپذیر در حضرت خاقانی ابراء ذمه^۲ خویش می توانست نمود و پادشاه را بر سر رضا می توانست آورد اما مسکرت غرور از طریق صواب او را دور افکند و چون باسقاقان بخدمت آمده دیدند که کیفیت مجلس نوعی دیگرست توهم نموده و بی رخصت بر اسپان خود سوار شده روی بوئاق خویش نهادند و پادشاه چون از رفتن امرا خبر یافت از سرطیش و خفت با تهی پیراهن و کوزی در دست پای در رکاب آورده از عقب ایشان شتافت و اول باغل بیک رسیده کوزی چنان بر سرش زد که نقش چهره^۳ او از لوح وجود سترده شد و فی الحال از مرکب در کشته جان بقاibus ارواح سپرد و شعله^۴ غضب بالا گرفته فرمان داد تا لشکریان و عوام الناس با سنک فلاخن و قار و رهای فقط کرد منازل باسقاقان در آمده مسکن ایشان را چون جگر مصیبت زدگان بسوختند و قتلق بیتیگی را نیز با خدم

منظري خوب و هيأتي مرغوب داشت و در مبداء جلوس طائفه^۲ از امرا را که منشاء فتنه و فساد بودند از میان بر گرفت و ترکان خاتون را در سلک از دواج کشيد تا از مکر و فریب او ایمن باشد و خزائن و دفائن را در تحت تصرف آورد و سلجوق شاه نیز پادشاهي عیاش متهتک مهيب بود چون تجاویف دماغش از بخار باده ممثلي کشتي بعقوبت هر کس اشارت کردی شبی در مجلس بزم نشسته بود که ناگاه اندیشه^۳ ملامت لایمان در باب ترکان خاتون بر خاطرش گذشت و هر چند مشغوف جمال و شيفته^۴ وصال او بود عنان تمالک و تماسک از دست داده در آن حین نظرش بر زنگي افتاد که چهره چون زلف دلبران دژم و قامتي چون شب مشتاقان دراز داشت و از کمال غیظ و فرط خشم اشارت کرد که آن دیو سیاه سر ترکان خاتون را که با خورشید و ماه لاف همسري زدي از بدن جدا کند و آن بد نژاد بموجب فرموده عمل نموده و سر حور پري زادرا در طشتي نهاده پیش سلجوق شاه آورد و دو دانه^۵ در خوش آب که قیمت هر يك از آن موازي خراج مصر و شام بود آن کل اندام در کوش داشت سلجوق شاه هر دو کوش او را بدست خویش

مکامن بیرون جستند و آن شاه شیردل را بهروپاه بازی
 ترکان آهو چشم در خواب خرکوش صید کردند و این
 مثل دیرست که گفته اند که از دشمن صدق و صفا و از
 زن عهد و وفا چشم نتوان داشت و ترکان او را بخدمت
 ایلخان فرستاده عرضه داشت که محمد شاه از عهده^۶
 ملک داری بیرون نمی توانست آمد و بر خون بی کناهان
 که موجب خرابی^۷ مملکتست اقدام می نمود و درین مدت
 بر خلاف سیرت پادشاهان عمل می کرد و این سخن
 موقع قبول یافته ایلخان ترکان را در آن باب معذور
 داشت در نظام التواریخ آورده که مدت پادشاهی^۸ محمد
 شاه هشت ماه بود

ذکر اتابک سلجوق شاه بن سلغر شاه

چون باغوايي ترکان خاتون محمد شاه گرفتار گشت جمعی
 از امراء شول را بقلعه^۹ اصطخر فرستاد تا سلجوق شاه را
 آورده سریر سلطفت را بوجود او مزین گردانند و وصول
 آن جماعت و خلاصی سلجوق شاه مقارن یکدیگر افتاده
 ایشان در رکاب او مراجعت نمودند و نسب سلجوق شاه
 از جانب مادر منتهی بسلاطین سلجوقی می شود و او

این دو بیت دیگر ضمیمه آن کرد رساعی کی باشد
ازین سنك برون آمدم . یا نیست ازین ننگ برون
آمدم . کوئی مگر از سنك برون می آید . پروانه از
سنك برون آمدم . محمد شاه در جواب سطری چند
عشوه آمیز نوشت و بساط مهر اخوت در نوشت و بکار
عیشی و ارتکاب مناهي مشغول گشت و با این خصلتهای
ناپسندیده بر سفك دماء اقدام می نمود و خون بی کناهان
مانند جرعه صهبا بر خاک می ریخت و غبار نفرت
و عداوت از هر طرف می انگیخت و اگر چه دختر ترکان
خاتون را در حبالة نکاح آورده بود بقول ترکان التفتات
نمی فرمود و بر رد ملتمسات او اقبال می نمود و مقارن این
حال خبر رسید که محمد شاه و دختر ترکان خاتون باید
که باردوی اعلی حاضر شوند تا بحضور ایشان در تنسیق
و تنظیم مملکت فارس مشورت کرده آید و محمد شاه
در توجه بجانب اردوی هلاکو خان توقف و تعلل
می نمود و در رفتن امهال و اهمال جائز می داشت و چون
از صادرات افعال شنیع محمد شاه ترکان خاتون ملول
و متبرم گشت با امراء شول و تراکمه مواضعه کرده انتهاز
فرصت می نمودند و در زمانی که بحرم در آمد جمعی از

اختلال ملکست با اشراف و اعیان ملک در تعیین کسی
که شایسته تاج و تخت باشد مشورت فرموده قرعه
اختیار بسفر شاه افتاد

ذکر محمد شاه بن مسفر شاه بن اتابک سعد بن
atabek zunki

چون محمد شاه پادشاه شد خزائن و عساکر را در عقد
ضبط اوامر و نواهی آورد و او در مردی و جرأت نظیر
نداشت و در واقعه بغداد ملازم رکاب هلاکو خان بود
وایلخان آثار شجاعت و مردانگی از او دیده بود و حرکات
و سکنات او را در مجلس بزم و رزم پسندیده داشته چون
بر مسند حکومت بنشست تهتک آغاز کرد و بله و لعب
و شرب خمر و استمتاع از بتان سیم اندام در بام و شام
مشغول گشت و درین اثنا برادر بزرگترش که در قلعه
اصطخر محبوس بود شفاعت نامه در قلم آورده این دو
بیت در آن مندرج گردانید رباعی درد و غم و بند
من درازی دارد عیش و طرب تو سر فرازی دارد هر
هر دو ممکن تکیه که دوران فلک در پرده هزار گونه
بازی دارد و از حیثیات جمال الدین مسعود خجندی

وزارت رسانیده بود با تحف و هدایا و تنسوقات باردوی
 هلاکو خان فرستاده اظهار اطاعت و انقیاد کرد و ایلیخان
 جهت ایالت اتابک محمد بدست ایلیچیان منشور فرستاد
 و اهالی شیراز ترکان را بشامت مقدم منسوب گردانیدند
 یعنی اتابک ابو بکر او را جهت پسر خود خطبه کرد
 ابواب محنت و مشقت و فتنه و بلیت مفتوح گشت و نیز
 او را بحسبت شمس الدین مناق که از خواص غلامان
 و مالیک اترک اتابکی بمزید قربت مذکور و بوفور ملاحظت
 موصوف بود مطعون و متهم داشتند و چون مدت دو
 سال و هفت ماه از زمان دولت اتابک محمد بگذشت
 از بام قصر بیفتاد و از شجره سلطنت ثمره ناچیده
 و از قدح خوشکوار حکومت قطره ناچشیده بریاض
 قدس و حدایق انس خرامید رباعی کل صبحدمی
 بخود بر آشفست و بریخت . با باد صبا حکایتی گفت
 و بریخت . بد عهدی دهر بین که کل در ده روز . سر
 برزد و غنچه کرد و بشکفت و بریخت . ترکان کیسوی
 مشک رنگ را چون چنک در پای انداخت و رباب وار
 در کشاکش محنت فراق قرین ناله زار شد و بعد از
 تقدیم مراسم تعزیت چون دید که تغافل و اهمال موجب

شیرازی رحمه الله معاصر بعضی از اتابکان شیراز بود
و مصنفات او مشحونست بمدح اتابک سعد بن زنگی
و پسرش اتابک ابو بکر افاض الله علیهما شایب الغفران

ذکر اتابک محمد بن اتابک سعد بن اتابک ابو بکر
بن اتابک سعد بن اتابک زنگی

اتابک سعد چون از جام پادشاهی جرعه نوش نا کرده
ساغر حنظل مذاق از دست ساقی وطن آنه الفراق در
کشید پسرش اتابک محمد را که در صغر سن بود بر
تخت مملکت فارس بنشانندند و مادرش ترکان خاتون
همشیره علاء الدوله اتابک یزد که زنی رای زن با فطنت
و فن بود مدبر امور ملک کشته سپاهی ورعیت را در
کنف راحت و رفاهیت جای داد و اطراف بر و بحر از
آسیب مفسدان مصون و مأمون گردانید و خزاینی که
اتابک ابو بکر در مدت سی و اند سال اندوخته بود بر
لشکریان و غیرهم از ارباب احتیاج و استحقاق صرف نمود
اقتضای روزگار خود همین است یکی رنج خورد و نهد
و دیگری کنج برد و دهد و ترکان خاتون از کمال حزم
و دور بینی خواجه نظام الدین ابو بکر را که بمنصب

عازم بغداد شد اتابك ابو بكر برادر زاده خود محمد شاه را با طایفه از لشکریان روانه اردو گردانید و بعد از فتح بغداد بار دیگر اتابك سعد بموجب فرموده پدر بخدمت پادشاه رفت و اعزاز و نوازش یافته باز کشت و پیش از وصول بمقصد مانند پدر متوجه جانب دیگر شد تفصیل این اجمال آنکه چون مدت سی و پنج سال از حکومت اتابك ابو بكر منقضی گشت و ماهی عمر او در شصت و هفتاد افتاد در پنجم جمادی الآخر سنه ۶۸۰ ثمان و خمسین و ستمانه منشور سلطنت وی بدست منشی تقدیر طی شد و بهار عمر وی مفوض بدی کشت و جام غم انجام وی بی می ماند و پسرش اتابك سعد در مستهل این سال از بغداد مراجعت نموده بود و در اثناء راه بعرض مرضی مبتلا گشت و در منزلی از منازل سر بر بستر نا توانی نهاده بود که ناگاه خبر مرگ پدر و وراثت تخت و جاه و بخت بوی رسید بیت دیدار دلآرام بهنگام وداع مانند جلایی که درو زهر دهند و از خبر مرگ پدر مرض قرّة العین اشتداد یافته در گذشت و فوت اتابك سعد بعد از وفات اتابك ابو بكر بدوازده روز بوقوع انجامید المص شعرا شیخ مصلح الدین سعدی

وخدمتش اگرچه از شرب خمر محترز و مجتنب بود اما
 در بارگاه او اسباب عشرت مهیا و مرتب داشته امرا و ارکان
 دولت و ائینان شراب خوردندی و مطربان خوش الحان
 بنغمات داودی مجلس را مزین و اهل مجلس را مروج
 داشتندی و هر سال مبلغ سی هزار دینار زر که محصول
 اندک ولایتی که از اعمال شیراز بود و جزئی از ظرایف
 استرضاء خاطر خان ترکستان کردی و پسر خود را با یکی
 از برادر زادگان با آن مال بخدمت قآن فرستادی
 و شهنکان مغول که بشیراز می آمدند منزل ایشان در
 بیرون شهر تعیین می فرمود و نمی گذاشت که هیچ کس از
 عوام با آن قوم ملاقات کند تا زود زود بر احوال ملک
 اطلاع نیابند و چون هلاکو خان جهت تسخیر ممالک
 غربی بفرمان منکو قآن با حوالی ما وراء النهر رسید
 اتابک سلجوقشاه را با حلی سنکین بخدمت حضرت
 فرستاد و در کنار آمویه با پادشاه ملاقات کرده سیورغامیشی
 یافت و چون هلاکو خان قلاع ملاحده را مفتوح کردانید
 اتابک ابو بکر پسر خویش سعد را برسم تهنئت باردوی
 پادشاه روان کرد و سعد ترجیب و نواخت یافته بوطن
 مألوف مراجعت نمود و در آن حین که هلاکو خان

کرد و دار الشفائی در غایت آراستگی با تمام رسانید و اطباء
 حادق را به ملازمت آن نصب فرمود و باران انعام و اصطناع
 او سرا و علانیة بر زهاد و عباد و صلحا و متصوفه فائض
 گشت و جانب ایشان را بر علما و صلحا و افاضل و ائمه مرجح
 داشت و چون چنکیزخانیان و لشکر تتر بر ارباع و اطراف
 عالم استیلا یافتند اتابک ابو بکر از غایت حزم
 دور اندیشی برادر خود را تهمتن نام با ظرائف و تنسوقات
 بخدمت اوکتای قآن فرستاد و قآن مراسم سیورغامیشی
 مرعی داشته یرلیغی با لقب قتلخ خانی ارزانی داشت
 و ملک فارس بدین حرکت از تعرض لشکر بیکانه مصون
 و محروس ماند شیخ مصلح الدین سعدی قدس سره در
 مدح او گوید بیت ترا سد یا جوج کف از زراست
 نه روین چو دیوار اسکندر است . گویند که اتابک ابو
 بکر در سلوک طریق احتیاط چنان متیقظ بود و وجوه
 مال انگیزی را چنان مستحفظ که کلی و جزوی اعمال
 و اشغال بعمال و متصرفان و کتبه خود تفویض نمودی
 و در وقتی که محاسبات مفروغ گشتی بغور نقیر و قطمیر
 رسیدی و هیچ وزیر و نایب را مکنت آن نبود که بی
 اذن و رخصت او در اتمام ادنی مهمی جسارت نماید

امیر المؤمنین و توقیعش این لفظ که الله بس چراغ
دودمان سلغر و واسطه^۵ قلاده^۶ آن خاندان بود بحکم ارث
و استحقاق وارث تاج و تخت کشت صیت علو شان او از
مبداء مشرق تا منتهاء مغرب رسید پادشاهی پاك اعتقاد
صائب تدبیر بود و در اظهار شعار اسلام ید بیضا می نمود
و بجلالت قدر و نیاخت ذکر از سلاطین جهان امتیاز
داشت و ولایت فارس که از دو پست سال باز بواسطه^۷
محاربات سلاطین شیانکاره با آل بویه و کماشکان
سلجوقیه و قدوم سلطان غیاث الدین و غیره چون چشم
بنان خراب گشته بود بهمین دولت و حسن معدلت او
مانند روی عروسان آراسته شد و از اطراف و اکناف
ربع مسکون افاضل و اشراف احرام طواف سر پرده^۸
همایون او بسته بعواطف خسروانه و عوارف پادشاهانه
اختصاص یافتند و بسیاری از جزائر و سواحل چون
قطیف و بحرین و غیر ذلك بسعی^۹ ملازمان او مفتوح
گشت و در بعضی از بلاد هند القاب شریفش را در خطبه^{۱۰}
مندرج گردانیدند خوانی و معابد و مدارس و مساجد
شیراز که روی بخرابی نهاده بود معمور ساخت و قری
و مزارع و طواحین و مستغلات مرغوب بر بقاع خیر وقف

و مسجد جامع جدید را چون عرصهٔ مکرمت خود وسیع
 و مانند همت عالی نهمت خویش رفیع از خشت پخته
 و کچ بنا فرمود و مستغلات فراوان بر آن وقف کرد و بغیر
 ازین نیز عمارات را سخی البنیان با تمام رسانید و چون هر
 بدایتی را نهایتی مقدرست و هر کمالی را زوالی مقرر بقولی
 بعد از بیست و نه سال که بعدل و انصاف روزگار
 گذرانیده بود در احدی و عشرین جمادی الاول سنهٔ
 ثلث و عشرین و ستمانه در عوض گوشهٔ تخت سلطنت
 مقرش خاک را بستر و بالین ساخت بسیت جهان را
 نمایش چو کردار نیست . بدو دل سپردن سزاوار
 نیست . او را در عمارت ایش خاتون دفن کردند و بعد
 از وفات اتابک سعد ارکان دولت او با پسرش در مقام
 متابعت و موافقت آمدند

ذکر اتابک مظفر الدین قتل خان ابو بکر بن اتابک
 سعد بن زنکی

بر صفحات فرامین طغرای او بدین آیین بود که وارث
 ملک سلیمان سلغر سلطان مظفر الدنیا و الدین تهمتن
 اتابک ابو بکر بن اتابک سعد بن اتابک زنکی ناصر

تقبل نموده متوجه اند دست بردی نمایند و برین قرار ابو بکر بن سعد از شیراز بیرون آمده چون میان پدر و پسر بجز پشته نماسن ما بین نماید ابو بکر جمعی را در پایین پشته توقیف فرمود و از لشکریان خوارزم هر کس که از آن پشته محدر می شد بقتل می رسانید تا مقدار صد نفر در عرضه فنا آمدند و چون بقیه خوارزمیان ازین قضیه آگاه گشتند تصور کردند که نقص پیمان و نکث میثاق از جانب اتابک است فریاد الامان باوج آسمان رسانیدند و اتابک سعد ایشان را تسکین داده با فوجی از لشکر روی پسر نهاد تا از موجب آن قهر استعمال نماید و اتابک ابو بکر هنگام ملاقات شمشیر ترمذ از نیام لاله فام بین الملوك برکشیده زخمی بر پدر زد و بنا بر ضخامت خفتان و استحکام آن زیاده آسیبی باتابک نرسید چون پدر عصیان پسر مشاهده کرد بزخم کرز کاوسر او را بر زمین افکند و بچسب فرزند عاق در قلعه اصطخر فرمان داد و بنفس شریف متوجه شیراز شده برمسند عز و ناز متمکن گشت و ملکه را با تجمل تمام کسبل فرموده آنچه وعده کرده بود بویا رسانید و بعد از مصالحه با خوارزمشاه در شیراز باردوی حصین برافراشت

در مجلس بزم حریف و جلیس خویش کردانید حرکات و سکنات سنجیده و پسندیده طبع سلیم پادشاه افتاد و هم در آن چند روز ملک زوزن واسطه شده مقرر بر آن شد که اتابک سعد دختر خود را ملکه خاتون در سلاک از دواج سلطان جلال الدین منتظم کرداند و پسر خود زنگی را بحضرت سلطان فرستد و هر سال ثلث ارتفاعات فارس را بخزانۀ عامره رساند و قلعهٔ اصطخر و اشکنوان بکماشکان سلطان سپارد و در بعضی از تواریخ مسطور است که مدت چهار هزار سال است که صدای کوس پنج نوبت از بام آن دو قلعه بکوش ساکنان هفت آسمان رسیده است و این بیت فردوسی گوید بیست سه دژ کنبدان و صطخر کزین . بود جای شاهان ایران زمین . اشارت بدین دو قلعه داشته اند و اتابک سعد بدین شروط رخصت انصراف یافته خوارزمشاه او را خلعت پادشاهانه داد و چون ابو بکر بن اتابک سعد صورت مصاحبه و التزامات پدر معلوم کرد قتل و اضطراب تمام نمود و رای اتابک را درین باب نا صواب شمرده با خواص خویش مواضعه کرد که در حین تقبیل رکاب آسمان سرعت اتابک با خوارزمیان که مصحوب و جهت تسلیم آنچه

جسارت انکشت بدندان گرفته حکم فرمود که پردلان دست بخون اتابک نیالایند و او را زنده بخدمت آورند لشکریان مرکزوار خدمتش را در میان گرفتند و درین اثنا اتابک از اسب جدا شده او را گرفته پیش سلطان بردند خوارزمشاه از وی سؤال کرد که سبب این جرأت و جسارت چه بود اتابک زمین خدمت بوسیده معروض داشت که تا غایت معلوم من نبود که این لشکر متعلق بشهریار عالمیانست حسن هیات و لطف گفتار اتابک خوارزمشاه را مانع قتل او شده فرمان داد تا در خرکاهی برای او نصب کردند و طایفه از مردم هشیار بمحافظت او قیام نمایند ارکان دولت خوارزمشاه بخدمت اتابک تقرب نمودند و اتابک از کمال وقار و خویشتن داری ایشان را تعظیم نمی کرد و مقارن این حال عرق شفقت و عطوفت خوارزمشاه در حرکت آمده فرمود تا خیمه و بارگاه و آوایی مجلس بزم و فراش خانه و مطبخ و دیگر ما محتاج که لایق ملوک رفیع مقدار باشد جهت اتابک مرتب گردانیدند و قبل از آنکه چشم او برین اشیا افتد همه را بر خواص و امراء سلطان قسمت کرد و چون کیفیت حال بسمع خوارزمشاه رسید از علو همت اتابک تعجبها نمود و او را

وشیراز خالی گذاشتی تا در سنهٔ ستمائمه اتابک اوزبک
 پهلوان بشیراز آمد و بر غارت شعوا و حرکات شنعا اقدام
 نمود و در سنهٔ اثنی و ستمائمه سلطان غیاث الدین سلطان
 محمد خوارزمشاه با لشکری زیاده از مور و مار بآن ولایت
 آمده دمار از نهاد شیرازیان بر آورد و اتابک با چنین
 قصدها که بمملکت او می پیوست و دهنها که بدار
 الملك او راه می یافت بر خنک باد رفتار سوار شده هوس
 جهان نوردی می داشت و اگر چند کوه و قار بود
 چون محور چرخ کرد عالم کشتی آرزو می کرد مصدق
 این مقال آنکه در سنهٔ اربع و عشرين و ستمائمه با هفتصد
 سوار تا حدود ری عنان ریز رفت و در آن اوان سلطان
 محمد خوارزمشاه با سپاهی که محاسب و هم بسرحد عدد
 احصای آن نمی رسید بعراق در آمده متوجه بغداد بود
 و اتابک سعد با آن مقدار مرد که در ظل رأیت او مجتمع
 بودند عنان سبک و رکاب کران کرده خود را بر قلب
 لشکر سلطان زد و سه صف از صفوف لشکر سلطان از
 صدمهٔ اتابک متفرق و منهزم شدند و اتابک چون شیر
 جنگی بر اطراف و جوانب حمله می کرد و سوار از پشت
 زمین بر زمین می انداخت و سلطان از مشاهدهٔ این

ذکر اتابک مظفر الدین ابو شجاع سعد بن زنگی

او حاتم زمان ورستم روزگار بود آثار شجاعت و شهامت
 او در اطراف عالم ظاهر و انوار سخاوت و معدلت او بر
 اکناف جهان باهر وزیر او در اول رکن الدین صلاح
 کرمانی بود و بعد از وی عمید الدین ابو نصر اسعد قائم
 مقام او گشت و او از فنون علوم بهره تمام داشت شعر
 نیکو کفتمی نوبتی اتابک سعد او را پیش سلطان محمد
 خوارزمشاه فرستاد و سلطان محمد اسعد را منظور نظر
 عاطفت گردانیده در مجلس بزم احضار می فرمود روزی
 سلطان در اثناء سرخوشی این بیت بر وزن رباعی گفت که
 رباعی در رزم چو آهنگ در بزم چو موم . بر دوست
 مبارکیم و بر دشمن شوم . و با سعد اشارت کرد که بیتی
 دیگر گوید اسعد بر بدیهه گفت بیت از حضرت ما
 برند انصاف بشام . وز هیبت ما برند ز تار بروم . و سلطان
 محمد اسعد را ستایشها کرده آن روز بر ساز و ترانه شراب
 خوردند و بعضی این رباعی را نسبت بسطان جلال
 الدین خوارزمشاه کرده اند و اصح قول اولست گویند که
 اتابک سعد پیوسته باطراف ولایت عراق لشکر کشیدی

ذکر اتابک مظفر الدین تکه بن زکی

وارث تاج و تخت پدر کشت و در ضبط ممالک و حفظ مسالک بر شیوهٔ آباء کرام خویش عمل کرده خواجه امین الدین محمد کازرونی که حاتم زمان و صاحب کرامات بود بوزارت اشتغال می فرمود و آن وزیر صائب تدبیر قریب بمسجد عتیق مدرسهٔ و خانقاهی ساخت و در اوایل حکومت تکه اتابک پهلوان محمد بن ایلدکز انتهاز فرصت نموده لشکر بشیراز کشید و قتل و غارت کرد و در شهور سنهٔ خمس و سبعین و خسمائه اتابک تکه جراحات آن حادثه را بهرم شفقت مبدل گردانید و چون مدت بیست سال بامر حکومت و عدالت قیام نمود مرغ روحش از قفس قالب بکنکرهٔ عرش پرواز کرد

ذکر اتابک مظفر الدین طغرل بن اتابک سنقر

پادشاهی هنرمند هنرپرور بود اما زیادهٔ تأییدی نداشت چند نوبت بر اتابک تکه خروج کرد و از عراق لشکر آورد عاقبت تکه او را در جنگ گرفته میل کشید و بعد از آن باقیم وجهی او را بکشت

ذکر اتابك مظفر الدین زنكي بن مودود سلغري

در آن اوان که برادرش در گذشت او غائب بود شوهر خواهرش که رباط سابقی در بیضا منسوب باوست والی ارسلان که از جمله سلغریان بود در ملک طمع کردند و زنكي بازگشته با ایشان جنگ کرد و نسیم نصرت بر رأیت او وزیده هر دو را هلاک ساخت اتابك زنكي با رای پر و بخت جوان آیین داد و دهش پیش گرفت آورده اند که خانقاه شیخ ابو عبد الله خفیف قدس سره موضعی مختصر بود و او چند کز زمین بر آن افزود و در تعمیر آن اهتمام فرمود و اسباب مرغوب بر وی وقف کرد و بعد از وی اتابك ابو بکر در تجدید آن بقعه سعی نمود و چون باتمام رسید بصواب دید یکی از مشائخ شیراز نماز جمعه در آنجا اقامت کردند و بعد از آن قتلغ بن ملک خاتون امیر شیخ ابو اسحق بن محمود شاه اینجو عمارت اتابكان خراب کرده سه کنبد رفیع متصل بیکدیگر بنیاد نهاد فی الجمله اتابك مظفر الدین زنكي چهارده سال بامر حکومت قیام نموده در شهر سنه *

احدی و سبعین و خسمائنه وفات یافت

ملکشاه بن محمد بن محمود بن مسعود بن محمد بن
ملکشاه بن الب ارسلان بر ولایت فارس استیلا یافت
و چون يك سال از حکومت ملکشاه بگذشت اتابك سنقر
بن مودود بر وي خروج کرد

ذکر اتابك مظفر الدین سنقر بن مودود سلغري

چون دولت آل سلجوق بنهایت رسید اتابك سنقر
بن ملکشاه بن محمد خروج کرد و کوكب طالع او بذروه^۱
شرف رسیده ملکشاه از وي منهزم گشت و سنقر
افسر سلطنت بر سر نهاده بانتظام امور مملکت
و تمشیت مهام سپاهي ورعیت مشغول گشت و رسوم
عدل و انصاف تازه کرد و یعقوب بن ارسلان که او را
اتابك شومله می گفتند چند نوبت لشکر کشید و میان او
و اتابك سنقر محاربات رفته عاقبت یعقوب بن ارسلان
چنان منهزم گشت که دیگر خیال منازعت نبست و اتابك
سنقر در شهر شیراز خانقاهي و مسجدي و مناره^۲ رفیع بنا
کرد و چون مدت سیزده سال از حکومت او منقضي
گشت از دار غرور بسرای سرور انتقال نمود

جمله شش نفر از کماشتگان سلجوقیان بودند بدین ترتیب که ذکر کرده می شود چون سلطان الب ارسلان مملکت فارس را در حوزه تصرف آورد بمقاطعه و ضمان بفضلوپه شبانکاره داد وبعد از آنکه او عصیان نموده خواجه نظام الملک خدمتش را بکرفت رکن الدین خمارتکین والی آن ولایت کشته ریاطی که در میان خوار وری بوده او ساخت و اکنون معلوم نیست که اثری از آن باقی هست یا نی وبعد از وی اتابک چاولی بجای او منصوب گشت و قلع و قمع سرکشان شبانکاره بسعی و اهتمام او میسر شد و پس از چاولی اتابک قراچه حاکم آن دیار گشت و مدرسه در شیراز ساخته اسباب و املاک فراوان بر آن وقف کرد و در جعفرآباد کوشکی و تخی بر سر کوهی ساخته است و تا اکنون اثر آن باقیست و بتخت قراچه مشهور است و او بر در همدان کشته شد و بعد از وی اتابک منکوس والی فارس گشت و در جوار مزار ام کلثوم مدرسه بنا کرد و مرقد او آنجاست و خاتون او زبیده زنی عالی همت بود و بعد از وی اتابک بوزابه متصدی حکومت گشت و او حاکمی بود منصف و بصدق و اخلاص متصف و چون بوزابه کشته شد

قتلغ اینامح شده یکی از امراء تکش خان در ری اورا
 بکشت و بعضی از قضایام او در ضمن احوال طغرل
 سلجوقی مرقوم کلاک بیان کشته بتکرار آن مصدع نشد

کفتار در تاریخ سلغریه و اتابکان فارس

ناقلان اخبار و راویان آثار چنین روایت کرده اند که در
 زمان پیشین از انقلاب روزگار و تصاریف چرخ دوار امراء
 تراکمه با مقدار پنجاه هزار سوار بواسطه تهنک و سوء
 تدبیر پادشاه خود از وطن بیرون آمده در اطراف عالم
 متفرق شدند و از آن جمله یکی سلغر بود که با حشم
 و خدم بخراسان آمد و مدتها در اطراف آن تاختن می کرد
 و چون سلجوقیان بر ولایت ایران استیلا یافتند بخدمت
 ایشان پیوست و بمحاجبت ایشان موسوم شد و فرزندان
 او بجاناب فارس رفته در میان آن ولایت و خوزستان
 و لرستان و کوه کیلویه که مملکت بزرگست رحل اقامت
 انداختند و مودود بن سلغر بدستور معهود دم از اطاعت
 سلجوقیان می زد و اولاد خود را بنوبت بخدمت ایشان
 می فرستاد مورخان گفته اند که از آخر ایام دیلمه تا ظهور
 سلغریان هفت کس در فارس حکومت کرده اند و ازین

حال سلطان طغرل از قلعه که محبوس بود باتفاق امرا بیرون آمده بعراق رفت و قبتیه خاتون را بخواست و قتلغ اینانج با برادرش نصرت الدین ابو بکر در کار ملک نزاع نمود و بر سر او لشکر کشیده در یک ماه برادران چهار نوبت جنگ کردند و در جمیع این معارك اتابک ابو بکر غالب آمد از احوال ابو بکر همین مقدار پیش معلوم نشد عیب نفرمایند

ذکر قتلغ اینانج بن اتابک محمد

چون سلطان طغرل مادر قتلغ اینانج قبتیه خاتون را بخواست پسر و مادر اتفاق کرده زهر در طعام تعبیه کرده خواستند که بخورد سلطان دهند شخصی ازین واقعه طغرل را آگاهی داده چون طعام حاضر ساختند سلطان تکلیف فرمود تا قبتیه خاتون آن طعام را تناول کرد خوردن همان بود و مردن همان و سلطان طغرل قتلغ اینانج را محبوس کردانید و بعد از چند گاه بشفاعت بعضی ارکان دولت باطلاتی او حکم فرمود و او با سلطان مخالفت کرده پیش تکش خان رفت و بعد از کشته شدن سلطان طغرل شامت کفران نعمت شامل حال

مستحکم گردانید امراء طغرل متوهم شده با او گفتند که
 بعد ازین اقامت ما درین دیار مصلحت نیست چه احوال
 قریب دارد که ملک مازندران ما را بقرل ارسلان سپارد
 واین اندیشه در خاطر مجموع رسوخ یافته سلطان و امرا
 از مازندران بحدود دامغان رفتند و در پای کردکوه خرابی
 بسیار از ایشان ظهور یافت و در خلال این احوال قزل
 ارسلان بواسطهٔ وصول لشکر کرج بنواحی اژان و آذربایجان
 متوجه آن صوب کشت و سلطان بعراق در آمد و بعد
 از آن میان سلطان طغرل و قزل ارسلان وقایع بسیار
 دست داد چنانچه نبذی از آن در تاریخ سلجوقیان سمت
 گذارش یافت و در آخر عهد قزل ارسلان خلیفه منشور
 سلطنت باسم او فرستاد و پیغام داد که پادشاه توئی و ما
 حامی توئیم و قزل ارسلان بخار عجب و بیدار بکاخ دماغ
 راه داده در همان چند روز در دست فدائیان کشته شد

ذکر اتابک ابو بکر بن اتابک محمد

بعد از کشته شدن عم خود قزل ارسلان در تبریز بر
 مسند حکومت بنشست و بمداد قبتیه خاتون پسرش
 قتلغ اینانج متصدی ایالت عراق کشت و مقارن این

واکتساباً بتومی رسد و ایلدکز بحیله و صنعت بر دولت
 سلجوقیان استیلا یافته بود و از آل سلجوق کسی که
 اهلیت و استحقاق پادشاهی داشته باشد غیر از تو نیست
 بلکه پیش از تو ازین خاندان مائل تو شهر یاری در
 خانهٔ زین ننشسته و بخاطر چنان می رسد که قزل ارسلان
 عاقبت شمهٔ مردود و نقص پیمان شعار خود ساخته ترا
 بقعهٔ از قلاع خواهد فرستاد اکنون بر تو واجبست که
 اندیشهٔ کار خویش کنی و اهمال و تغافل که متضمن
 ضایع شدن نفس نفیس است جایز نداری سلطان
 طغرل پرسید که چارهٔ این کار چیست ظهیرک جواب
 داد که تدبیر آنست که بملك مازندران التجا نمائی
 و چون بان مأمون برسی جمعی از امرا که از قزل ارسلان نا
 ایمن و رنجیده اند بی شک بتو ملحق شوند و تو بامداد
 ملك مازندران و معاونت امراء خاصهٔ ملك موروث را از
 قزل ارسلان انتزاع نمائی سلطان رای ظهیرک مستحسن
 داشته روی بمازندران نهاد و حسام الدین اردشیر پادشاه
 آن مملکت در تعظیم و تجلیل و توقیر سلطان طغرل
 غایت مبالغه بجای آورد و درین اثنا قزل ارسلان رسولی
 بمازندران فرستاد تا میان او و ملك آن دیار قاعدهٔ میثاقی

کشند تا فرزندان وی سالم بمانند قبتیه خاتون
 نداشت از اتابک محمد چهار پسر ماندند اتابک ابو
 بکر و قتلغ اینامج و میر میران و اوزبک پهلوان ابو بکر
 و اوزبک از کنیزکی متولد شده بودند و قتلغ اینامج و میر
 میران از قبتیه خاتون در وجود آمدند

ذکر اتابک قزل ارسلان بن اتابک ایلدکز

بعد از فوت اتابک محمد قبتیه خاتون می خواست که در
 حباله نکاح سلطان طغرل در آمده پسرش قتلغ اینامج
 امیر الامرا باشد که ناگاه درین اثنا قزل ارسلان از تبریز
 رسید و قبتیه خاتون را نکاح کرد و چون قزل ارسلان میل
 بغلامان داشت پیش از یک شب با خاتون دست در
 آغوش نکرد اما در امور ملک برای او کار کردی و با
 پسران اتابک محمد تکبر و تجبر می نمود و ایشان را از
 زمره خدمتکاران و غلامان می شمرد و سلطان طغرل نشانه
 پیش نبود و درین اوقات ظهیرک سنکلابادی که از
 برکشیدگان اتابک محمد بود بغایت محتال و مشعبذ از
 سطوت قزل ارسلان ترسان و هراسان ملازمت طغرل
 اختیار نموده با او می گفت که سلطنت عراق ارثا

مدتی از موعد قدوم ایلیچیان بگذشت کورخان تصور کرد که ایشان را در راه دزدان کشته اند واکر از صورت عذر اتابك خبر يافتی از کرد سم ستوران توران زمین روز روشن بر چشم او تاریک ساختی و همچنین بحیله و تدبیر رسولي بدار الخلافت فرستاد تا مبلغ شصت هزار دینار زر سرخ هر ساله برسم مرسوم سلطان طغرل بر مثال خوزستان بغداد اطلاق یافت و همچنین دختر خود را بشاه ارمن داد و حکم او نیز بر آن مملکت جاری شد و بعد از آنکه شاه ارمن وفات یافت و صلاح الدین قصد ارمن کرد اتابك محمد فرمود تا مکتوبی نوشتند مزور و بر در خانه صلاح الدین انداختند و وزیران مکتوب را بصلاح الدین رسانیده او از راه بازگشت فی الجمله اتابك محمد از رای و مردی دقیقه مهمل نکذاشت اما دست تعرض ابو یحیی را نتوانست که از دامن قبای حیات خویش کوتاه گرداند تا در شهر سنه ۶۰۰ اثنی وثمانین و خسمائه هادم اللذات دواسبه بر سر وی تاخت و منکوحه* او قبتیه خاتون دختر امیر اینانج زنی صاحب رای بود و چون خواص اتابك خواستند که بعد از مرگ او بموجب وصیته که کرده بود طغرل را میل

بر سریر خلافت بنشست استقرار امر مملکت خود را
 موقوف بر بیعت صلاح الدین حاکم مصر و اتابک
 محمد می دانست و اول رسولی بمصر فرستاده از صلاح
 الدین بیعت خواست و چون خبر باتابک محمد رسید که
 صلاح الدین را خلیفه در بیعت بر وی تقدیم کرده برنجید
 و فرمود تا نام خلیفه از خطبه اسقاط کردند بعد از یک
 سال خلیفه اموال فراوان فرستاد و اتابک محمد را استرضا
 نموده بار دیگر فرمود تا خطبه بنام او خواندند آورده اند
 که چون کور خان آوازه شوکت و عظمت اتابک محمد
 شنید رسولان فرستاد تا بر کماهی حالات او اطلاع یابند
 و اتابک فرمود تا رسولان را بنوعی در شهر آوردند که هیچ
 کس بر احوال ایشان اطلاع نیفتاد و نوازش فراوان در
 باره آن جماعت بتقدیم رسانیده چنان کرد که قاصدان
 در حین توجه خویش قاصدی پیش کور خان فرستادند تا
 شمه از عظمت و شوکت اتابک و تعظیم و تکریم او
 نسبت بوصول بایشان و آن جماعت عنقریب بموجب
 دخواه معروض گردانید و چون ایلچیان دوسه مرحله قطع
 کردند اتابک جمعی را در خفیه از عقب ایشان فرستاد تا
 در جوف لیل همه را در زیر خاک پنهان کردند و چون

الدین شاهی رفت . از گردش چرخ کس ندادست
 نشان . در پانصد و اند آنچه در ماهی رفت . وهم در
 تاریخ کزیده مسطورست که در سنه^۱ تسع و سبعین
 و خسمائیه ملک ابغاز قصد دیار اسلام کرد و سلطان با
 برادران خود اتابک محمد و قزل ارسلان بچنگ اورفته در
 راه رنجور شده بازگشت و بهمدان آمده سنی فاطمه بنت
 علاء الدوله را در حباله^۲ نکاح آورد و در منتصف جمادی
 الآخر سنه^۳ احدی و سبعین و خسمائیه در همدان وفات
 یافت هر چند ذکر ملک ارسلان سابقا رقم زده^۴ کلک
 بیان کشته بود درین مقام بر سبیل استطراد بار دیگر
 شمه^۵ از احوال او مسطور کشته حل بر تعدد روایات
 ننمایند

ذکر جهان پهلوان اتابک محمد بن اتابک ایلدک

بعد از فوت ملک ارسلان در عراق پادشاه شد و برادر
 خود قزل ارسلان را باذریبجان فرستاد و در آن زمان
 سلطان طغرل بن ارسلان را که هفت ساله بود بر تخت
 نشاند و اساس ملک را چنان مشید گردانید که ملوک
 شرق و غرب از و حسابها بر گرفتند و خلیفه^۶ بغداد چون

بنشانند و جهان پهلوان اتابك محمد و قزل ارسلان از
 مادر سلطان ارسلان متولد شدند و چون اتابك ایلدگز
 مادر سلطان را بخواست امراء سرحد و اطراف نشینان سر
 بر خط فرمان او نهادند و اتابك ایلدگز اکثر اوقات
 دست در کمر زده در پیش تخت ارسلانشاه بایستادی
 و ارسلان بی استصواب او در هیچ امر شروع نکردی
 بلکه جزوی و کلی امور ملك را بحسن تدبیر او گذاشته
 بود و خود بمجرد اسم سلطنت قانع گشته اتابك ایلدگز
 در ركب ارسلان چند نوبت با مخالفان مثل اتابك
 پلاس پوش و اینانج و ملوک کرج مصاف داده همه را
 منهزم گردانید بعضی از مورخان گفته اند که اتابك ایلدگز
 در یورش کرجستان رنجور شده و بپاء در معسکر او افتاده
 باز گشت و چون بنخچوان رسید وفات یافت و ملك
 ارسلان بعد از وی بهمدان رفته آنجا در گذشت در
 تاریخ کزیده مسطور است که در سنه ۶۰۸ ثمان و ستین
 و خسمائیه والده ملك ارسلان رحلت کرد و در همان راه
 اتابك شمس الدین ایلدگز با وی موافقت نمود و قاضی
 رکن الدین جوینی درین واقعه کوید رباعی دردا که
 زمانه را نکو خواهی رفت و اندر پی او چو شمس

متفرق شده پلاس پوش بمرآغه و شیرکیر بآبهر و قایمار
بقم رفتند و ایلدکز که از جمله ارکان دولت قویتر بود
باتفاق باقی اکابر سلطان طغرل بن مسعود را از رویین
دز آورده بر تخت نشاند و مادر او را که بر مجموع ممالک
تسلط داشت بزنی بخواست و طغرل بنامی قانع کشته
رتق و فتق امور مملکت منوط و مربوط بحکم ایلدکز بود
و بعد از چند گاه میان ایلدکز و مادر طغرل نقراری پیدا
شده ایلدکز از وی ملول گشت چون آن عورت تجبر
و تحکم شعار خود ساخته بود اتابک ایلدکز خواست که
طغرل را از سلطنت عزل کرده بپسرش ارسلان دهد اما از
خوف مادر طغرل از قوت بفعال نمی آورد و چون مادر
طغرل وفات یافت اتابک ایلدکز طغرل را گرفته بقلعه از
قلاع فرستاد و ارسلان بن طغرل را از قلعه تکریت آورده
بر تخت نشاند و مادرش نارنج خاتون را بخواست و عاقبت
کار طغرل معلوم نشد راقم حروف گوید که اتابک ایلدکز
طغرل را بر سریر سلطنت نشانده بعد از آن او را بگرفت
مخالف اقوال جمهور مورخین است بلکه آنچه متفق
علیه است اینست که ایلدکز مادر سلطان ارسلان بن
طغرل در حباله نگاه آورده ارسلان را بر سریر حکومت

ولایت که فتح و ضبط آنجا بر دیگر امرا دشوار و مشکل باشد او باسانی فتح و ضبط نماید و سلطان نیز آثار مردانگی و فرزاندگی در ناصیه^۱ ایلدگز مشاهده می فرمود عاقبت سلطان مسعود ایلدگز را با طایفه^۲ از سپاه بجانب اران فرستاد و در اندک زمانی بقامت اران و کججه و شروان و پاکو استیلا یافت با سپاهی ورعیت نوعی زندگانی کرد که مجموع محبت و پرا در دل جای دادند و چندانکه علم دولت ایلدگز ارتفاع می یافت او در تواضع و سرافکنندگی پیستر مبالغه می فرمود شخصی را گفتند که اگر دولت نصیب تو گردد چه کنی جواب داد که دولت خود کوید که چه کن القصه سلطان مسعود در آخر ایام دولت خویش روزی بشکار رفت شیری از بیشه بیرون آمده روی بسطان نهاد و خود را بر اسپ او زد و سلطان از اسپ بر زمین افتاد و اسفسالار اسعد اصفهانی با شیر در آویخته آن سبع ضاره را بکشت و بنابر آنکه عباسیان با سلطان صفائی نداشتند طیبیان را اغوا می کردند که در معالجه خیانتی کنند و روز بروز مرض او زیاده می شد و مادر طغرل جهت جودت آب و هوا او را بهمدان برد عاقبت سلطان از آن رنج جان نبرد و ادبمثر ارباب مناصب

وامثال آن باز نمی خواستند و بحسب اتفاق خوانسالار را روزی چند از درگاه سلطان غیب اتفاق افتاد و ایلدکوز بترتیب آش قیام نموده فرمود تا سر و سقط کوسفندان بمطبخ می آوردند فی الجمله چون خوانسالار بر سر مهم خود باز آمد و امثال این صورت از ایلدکوز مشاهده کرد متعجب ماند و حسن کفایت او بسمع سلطان رسانیده نام ایلدکوز بلند شد و خاتون سلطان مسعود مادر طغرل را در باره او عنایتی تمام پدید آمده هر صفت و صورت که مطبوع طبع سلطان بود ایلدکوز را در آن لباس در چشم سلطان جلوه می داد یکی از آن جمله آنکه امرا و ارکان دولت سلطان بر یکدیگر ترقع می جستند و مهم ایشان درین امر بجائی رسیده بود که چون بی پایه سریر اعلی حاضر می شدند صبر نمی کردند که امیر حاجب بزرگ هر یک را بر جای خود قرار دهد و در تقدیم و تاخیر با هم نزاع کرده گاهی مهم بدست و کربان می افتاد و ایلدکوز بتعلیم خاتون سلطان طاقیه قندز می پوشید و در صف نعال ایستاده از مناقشه و معادات احتراز می نمود و سلطان را این معنی پسندیده می آمد و مادر طغرل پیوسته با سلطان می گفت که ایلدکوز را با لشکری بطرفی فرست که هر

صرف نکرده بود و جمالی نیز نداشت ترك او گفت
 شبهنام ایلدکز خود را ببازرگان رسانید و خواجه^۱ او
 ازین معنی تعجب نمود که با وجود صغر سن آن همه راه را
 طی کرد و چون مالک چهل غلام بعراق رسید غلامان را
 بخدمت وزیر سلطان مسعود برد وزیر نایب خود را فرمود
 که غلامان را بخرد و نایب وزیر ایلدکزا نپسندید و باقی را
 بخرد ایلدکز در کریمه شده گفت اگر این غلامان را
 نایب وزیر جهت هوای دل بخرد می بایست که مرا از
 برای رضاء پادشاه عادل بخردی این سخن بوزیر
 رسانیدند وزیر حکم کرد تا او را نیز خریدند و ایلدکز
 خدمات پسندیده بجای آورد چنانچه پیش وزیر اعتماد
 تمام یافت و چون وزیر را فداییان اسمعیلیه کشتند
 و متروکات او متعلق بدیوان سلطان مسعود شد سلطان
 ایلدکزا بامیر نصر سپرد تا ترتیب کند و آداب فروسیّت
 او را تعلیم دهد و در اندک زمانی ایلدکز در شهامت
 و صرامت از امثال و اقربان خود در گذشت و بعد از آن
 او را در خیل امیری انتظام دادند که هر مطبخ سلطان
 حاکم بود و در آن وقت از بسیاری^۲ کوسفند و کثرت
 نعمت و کلاء مطبخ سر و سقط کوسفند مثل چرب روده

وفات یافت و ایالت موصل بیدر الدین لولو قرار گرفته
مدتی مدید حکومت کرد و مآل حال او در بیان قضایا
هلاکو خان سمت گذارش خواهد یافت انشاء الله تعالی

ذکر حالات اتابکان آذربایجان که اول این طبقه اتابک
ایلدکز است

نقله^{*} اخبار گفته اند که در ولایت قبچاقی معهود چنان بود
که هر کس که چهل غلام بیک بیع بخردی بهای یک
غلام وضع کرده از مشتری نطلبیدندی و در زمان دولت
سلطان مسعود سلجوقی بازرگانی در آن ولایت چهل غلام
بخرد که یکی از آن جمله ایلدکز بود و ازو بایع حسابی بر
نداشته بهایش از مشتری نطلبید و بازرگان با طایفه^{*} از
تجار که مصحوب او بد آنجا رفته بودند از دشت قبچاق باز
کشته غلامان را در عرابها نشانندند و بنابر شدت حرارت
هوا کاروان در روز توقف نموده شب مسافت قطع
میکردند و اتفاقاً شبی از شبها ایلدکز که صغیر السن بود
بواسطه^{*} استیلاء خواب دو نوبت از عرابه بیفتاد
و مرد تاجر فرمود که او را در عرابه نشانندند و چون نوبت
سیوم بیفتاد بازرگان بنابر آنکه چیزی در بهای ایلدکز

نور الدین حرب کردند و خدمتش از مصریان منہزم کشت و در سنہٴ خمس و ستمائہ میان ملک عادل و نور الدین صلح شد و عادل دختر او را برای پسر خود بخواست و ملک عادل مملکت را میان اقربا قسمت کرده بعضی از بلاد جزیرہ را بشیخو شاہ بن غازی بن مودود داد و برخی از آن ولایت بقطب الدین محمد بن عماد الدین زنکی تفویض نمود و موصل و اعمال آن را بنور الدین ارسلانشاہ مقرر داشت و در سنہٴ سبع و ستمائہ نور الدین ارسلانشاہ بن مسعود بن مودود بن زنکن بن آقستقر وفات یافت مدت ملک او یازدہ سال و ہفت ماہ بود

ذکر الملک القاهر عز الدین مسعود بن نور الدین ارسلانشاہ

ملک ارسلانشاہ در ایام مرض پسر بزرگتر خود عز الدین مسعود را ولی عهد کردانید و چند قلعہ را در اطراف ولایت بیسر خوردتبر عماد الدین زنکی داد و بدر الدین لولورا بمحافظت فرزندان و تدبیر مهام ایشان تعیین فرمود و ملک قاهر بعد از مرگ پدر باندک فرصتی

و در سنه ۸ ثمان و ثمانین و خسمائه صلاح الدین صاحب
مصر فرمان یافت و این خبر مسموع عز الدین مسعود
شده از موصل بجانب شام در حرکت آمد و در اثناء راه
مراجعت فرمود و در بیست و نهم شعبان سال مذکور
مرغ روحش از قفس قالب او در پرواز آمد و بعد از وی
برادرش در موصل بجای او بنشست

ذکر اتابک نور الدین ارسلانشاه

میان او و برادر زاده اش قطب الدین محمد بن عماد
الدین زنکی قریب بدو سال منازعت قائم بود و بعد
از آن با یکدیگر اتفاق نموده در سنه ۵ خمس و تسعین
و خسمائه لشکر بهار دین کشیدند و ملک عادل ابو بکر بن
ایوب صاحب مصر کسان فرستاده قطب الدین محمد را
استمالت و استعطاف نمود و قطب الدین میل بجانب
ملک عادل کرده از نور الدین جدا شد و در ولایت
خویش خطبه بنام صاحب مصر خواند و نور الدین
ارسلانشاه ازین معنی رنجیده سپاهی بنصیبین برد و آن
شهر را از کماشته ۶ قطب الدین انتزاع نمود و هنوز قلعه را
ذکر فرته بود که جمعی از لشکریان ملک عادل رسیده با

و چون ملك صالح سفر آخرت اختيار فرمود بموجب وصيه او حلب را نیز متصرف شد و در آن اثنا عماد الدین زنكي از عز الدین مسعود التماس کرد که حلب را بوي گذارد و سنجار در عوض آن بگیرد و مسعود نخست ابا و امتناع نموده آخر الامر بمعاوضه راضي شد و در سنه ثمان و سبعين و خمسمائه ملك ناصر صلاح الدین بن نجم الدین ایوب صاحب مصر با لشکر عظیم از فرات بگذشت و بلاد جزیره را غارت کرده متوجه موصل شد و چون از تسخیر موصل عاجز گشت بسنجار رفته بر آن ولایت استیلا یافت و از راه حران بمصر مراجعت کرد و يك سال دیگر باز لشکر کشیده آمد را بگرفت و از آنجا بشام رفته حلب را نیز مستخر ساخت و مجاهد الدین نایب عز الدین مسعود اسیر گردانیده مقید کرد و بعد از آن که با خود بمصر برد شمس الدین پهلوان صاحب همدان کسان بمصر فرستاده شفاعت نمود ملك ناصر الدین سخن او قبول کرده بند از پای مجاهد الدین بر گرفت و در سنه احدى و ثمانين و خمسمائه بار دیگر ملك ناصر صلاح الدین لشکر کشیده میافارقین و اخلاطرا بگرفت و بهنگام بازگشتن با عز الدین مسعود صلح کرد

بجانب حلب نهضت نماید عماد الدین باین سخن التفات نکرد زیرا که صلاح الدین خبر باو فرستاده بود که تو از برادر و ابناء عم بزرگتری و این مملکت بحسب ارث و استحقاق بتو می رسد و من بجهت هواخواهی تو ارتکاب مشقت اسفار نموده ام و چون مالک شام از منازعان مستخلص شود بکماشکان تو سپرده من عازم مصر خواهم شد و سیف الدین غازی چون بمحاصره عماد الدین مشغول شد برادر خود عز الدین مسعود با طایفه بمعاضدت ملک صالح بجانب حلب روانه فرمود و ملک صالح باستظهار آن جماعت با مصریان محاربه نموده منهزم گشت و مصریان غنیمت فراوان گرفته معاودت نمودند و چون این خبر بسیف الدین غازی رسید از ظاهر سنجار برخاسته بموصل رفت و در سنه ۶۰۳ ست و سبعین و خمسمائه داعی حق را لبیک اجابت گفته برادرش قائم مقام او شد

دکر عز الدین مسعود بن قطب الدین مودود بن

عماد الدین زنکی

مسعود بعد از فوت برادر متصدی حکومت گشت

بزو کتر عماد الدین زنکی را ولی عهد کرده بود اما نواب
 و ارکان دولتش با پسر کوچک وی سیف الدین غازی
 بیعت کردند

ذکر سیف الدین غازی بن قطب الدین مودود بن
 عماد الدین زنکی و بعضی از حالات او

بعد از مرگ پدر در موصل بر سریر حکومت نشست
 و برادرش عماد الدین زنکی بن قطب الدین مودود
 کربخفته پیش عمش نور الدین محمود بشام رفت و نور
 الدین مدینه سنجار را بعماد الدین داد و در آن اوان که
 ملک صلاح الدین از مصر لشکر بشام کشیده دمشق را
 بگرفت و بمحاصره حلب مشغول گشت سیف الدین
 غازی همت بر استیصال برادر خود عماد الدین زنکی
 کماشته سپاه بسنجا برد و سبب این قضیه آنکه چون
 صلاح الدین یوسف بر ظاهر حلب نزول کرده بمحاصره
 ملک صالح مشغول گشت صالح پیش ابن عم خود
 سیف الدین غازی رسولی فرستاده استمداد نمود
 و لشکری ترتیب داده برادر خود عماد الدین زنکی
 پیغام داد که باید که لشکر را سر کرده بامداد ملک صالح

ملك حلب را تسليم ابن عمش عز الدين مسعود نمايند
 بعضي از امرا با او گفتند كه عماد الدين زنكي هم ابن
 عم تست و خواهر تو در خانه اوست و خدمتش از
 ممالك همين سنجار دارد و بس پدر تو بوي داده است
 و حكم عز الدين مسعود بر خلقي كه از کنار آب فرات تا
 همدان مقيم اند جاريست جواب داد كه من از آن
 مي ترسم كه عماد الدين از عهده داراي مملكت بيرون
 نتواند آمد و رعايا در زحمت و مشقت افتند عمر ملك
 صالح نوزده سال بود مدت حكومتش هشت سال

ذكر سيف الدين غازي و قطب الدين مودود برادران
 نور الدين محمود

بعد از فوت عماد الدين زنكي بن آقسنقر سيف
 الدين غازي بصوابديد برادرش نور الدين محمود كه
 اكثر اوقات بغزاء فرنگ مشغول بود مملكت ديار بكر
 و جزيره و بعضي از كردستان را ضبط نمود و در سنه احدى
 و خمسين و خسمائه وفات يافته برادرش قطب الدين
 بجاي او بنشست و در سنه خمس و ستين و خسمائه
 قطب الدين روي بسراي آخرت نهاد و هر چند او پسر

آخر پادشاهان بنی فاطمه بود در مصر جهت دفع فرنگ از وی استمداد نمود و نور الدین محمود نایب خود اسد الدین شیرکوه را نامزد مصر فرمود و او بموجب فرموده مستوجه مصر شد و شر فرنگ را از مسلمانان دفع کرد و بشام مراجعت نمود و سال دیگر اسد الدین را با برادر زاده خود صلاح الدین بمصر فرستاد و آن مملکت را از خلفاء اسمعیلیه بصلاح الدین بن نجم الدین ایوب منتقل شد و مدتها مملکت مصر در تصرف آل ایوب بماند و صلاح الدین بملك ناصر الدین ملقب گشت و نور الدین محمود در حادی عشر شوال سنهٔ تسع و ستین و خسمائه در گذشت

ذکر ملك صالح بن نور الدین محمود

در روز وفات پدر یازده ساله بود اعیان شام با او بیعت کردند و صلاح الدین یوسف در مصر نخست خطبه بنام او خواند همچنانکه بنام پدرش خوانده بود اما بعد از آن قصد دمشق کرد و ملك صالح مرکز دولت خالی گذاشته بحلب رفت و در سنهٔ سبع و سبعین و خسمائه ملك صالح بمرض موت گرفتار گشت و وصیت کرد که

وخمسمائه در آن امر بواجبی دخل کرد و چون در سنه^۱ اثنی
 وعشرین صاحب موصل وفات یافت حکومت آن موضع
 علاوه منصب سابق کشته بآن جانب در حرکت آمد و بعد
 از ضبط موصل لشکر بطرف شام کشیده حلب را بگرفت
 و در سنه^۲ اربع و عشرین اهل فرنگ را که بمالك شام در
 آمده بودند منہزم ساخت و در سنه^۳ تسع و عشرین
 دمشق را محاصره کرده بر اکثر ولایت شام استیلا یافت
 و در سنه^۴ اربع و ثلاثین کُرت دیگر مدت دو ماه دمشق را
 محاصره کرد و از آنجا مراجعت فرموده دیار بکر و کردستان را
 مسخر ساخت و در سنه^۵ اربع و اربعین و خمسمائه چند
 تن از غلامان او اتفاق نموده آن پادشاه عادل را بکشتند
 و بعد از آن در ولایت عرب اورا اتابک شهید گفتند

ذکر نور الدین محمود بن عماد الدین زنکی

نور الدین محمود بعد از شهادت پدر بحلب و حص
 و حما و ما یعلق بها استیلا یافت و در مبداء امارت خویش
 لشکر را بسجار کشیده آن دیار را مسخر کردانید و در سنه^۱
 تسع و اربعین و خمسمائه دمشق بگرفت و مهم نور الدین
 محمود در بلاد شام چنان بقوت شد که عضد خلیفه که

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کفتار در قضایا اتابکان و چگونگی احوال ایشان
ناظمان جواهر اخبار روایت کرده اند که بعضی از سلاطین
سلجوقی فرزندان خود را با مرء اطراف می سپردند و بلفظ
اتابک از هر یک تعیین می فرمودند و اتابکان متفرق
بچند فرقه شده اند و احوال هر فرقه علی سبیل الایجاز
و الاحتصار درین اوراق رقم زده کلاک بیان خواهد گشت
انشاء الله تعالی و چون برخی از اتابکان موصل بدرجات
عالی رسیده بر شام و مصر مستولی شده اند خرد خرده
دین تقدیم ایشان را بر فرق دیگر اولی و انسب دانست

ذکر عماد الدین زنکی بن آقسنقر

سلطان محمود بن محمد بن ملکشاه سلجوقی اورا
شحنکی ولایت عراق داد و وی در سنه ۱۰۱۱ و عشرين

کشفای آبا بجان
مضایب کی احسوال
ایشان از جلد چهارم
روضه الصفا که امیر
خوانده است

